

Regeringens proposition

2000/01:32

Säkerhetskontroll i domstol

Prop.
2000/01:32

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 7 december 2000

Ingela Thalén

Thomas Bodström
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att ändringar görs i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar och att rubriken till lagen ändras till lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol. De föreslagna ändringarna har till syfte att minska risken för våld och annan brottslighet av allvarigare slag i domstolarna genom att förstärka tillträdesskyddet till domstolslokalerna.

Två former av säkerhetskontroll föreslås; allmän säkerhetskontroll och särskild säkerhetskontroll.

Domstolarna föreslås få möjlighet att, som ett komplement till de nuvarande säkerhetskontrollerna vid domstolsförhandlingar (särskild säkerhetskontroll), utan koppling till ett visst mål, besluta om inpasseringskontroll av besökare till domstolen med hjälp av teknisk utrustning, när det finns anledning att befara att ett allvarligt brott kan komma att begås i domstolens lokaler (allmän säkerhetskontroll). Kontrollen får omfatta kroppsvisitation och undersökning av väskor, paket och andra föremål som besökare till domstolen har med sig.

Allmän säkerhetskontroll skall beslutas i administrativ ordning av domstolschefen eller, efter delegering, av någon annan lagfaren domare vid domstolen. Beslutet skall föregås av samråd med polismyndigheten och föreslås gälla för viss tid. Beslutet skall även, vid behov, innehålla uppgift om vilka lokaler som beslutet avser.

Vid allmän säkerhetskontroll skall i princip samma personer som vid särskild säkerhetskontroll samt anställda vid domstolen vara undantagna från kontrollen. Därutöver föreslås att personer som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av offentligt uppdrag skall undantas från båda formerna av kontroll. Domstolens möjlighet att i

särskilda fall undanta också andra personer från kontrollen skall gälla för båda formerna av kontroll. Vid allmän säkerhetskontroll föreslås domstolen, om särskilda skäl talar för det, få inskränka kretsen av personer som generellt är undantagna från kontroll. I lagen förtydligas också att identitetskontroll endast får äga rum för att kunna fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från kontrollen.

I lagen föreslås att samma regler som för särskild säkerhetskontroll också skall gälla i fråga om följden av att vägra underkasta sig allmän säkerhetskontroll.

Allmän säkerhetskontroll föreslås under vissa förutsättningar kunna genomföras av annan personal än polismän. Sådan personal skall ha ordningsvaktsutbildning och vara förordnad av den ansvariga polismyndigheten. Särskild säkerhetskontroll skall, såsom gäller i dag, utföras av polismän men föreslås vid behov kunna ske med biträde av ordningsvakter. Manuell kroppsvisitation får endast ske om det finns särskilda skäl för åtgärden och skall utföras av polisman eller av ordningsvakt som polismyndigheten har godkänt för uppgiften.

Vid allmän säkerhetskontroll föreslås väskor och andra föremål kunna lämnas till förvaring under samma förutsättningar som gäller i dag, dock skall okontrollerade föremål tas emot för förvaring endast om det kan anses vara lämpligt. Vidare förtydligas lagtexten så att det klart framgår att kontroll av förvarade föremål får ske endast om det finns särskilda skäl för det.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2001.

1	Förslag till riksdagsbeslut	5
2	Lagtext	6
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar	6
2.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	12
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder.....	13
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.....	14
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter	15
3	Ärendet och dess beredning.....	16
4	Bakgrund.....	17
4.1	Rapporter och förslag	18
4.2	Risken för hot och annan brottslighet i domstolarna.....	19
4.3	Domstolsverkets och domstolarnas säkerhetsarbete	22
5	Gällande ordning.....	23
6	Säkerhetskontroll i domstol	36
6.1	Allmän säkerhetskontroll i domstol	36
6.2	Beslut om allmän säkerhetskontroll	42
6.3	Säkerhetskontrollens omfattning och utförande.....	44
6.4	Användningen av ordningsvakter vid säkerhetskontroll i domstol	51
6.5	Förvaring av föremål som inte undersökts vid säkerhetskontrollen.....	56
7	Sanktioner för störande av ordningen vid domstolsförhandling.....	59
8	Överklagande	60
9	Ikraftträdande m.m.....	61
10	Ekonomiska konsekvenser.....	61
11	Författningskommentar.....	61
11.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar	61
11.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder samt i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.....	68
11.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter	69

Bilaga 1	Lagförslagen i Domstolsverkets rapport Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler (DV-rapport 1997:3).....	70
Bilaga 2	Remissinstanser som yttrat sig över Domstolsverkets rapport Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler	76
Bilaga 3	Lagrådsremissens lagförslag	77
Bilaga 4	Lagrådets yttrande.....	87
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 december 2000	90

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2000/01:32

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
4. lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd,
5. lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter.

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

dels att rubriken till lagen samt 1–9 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 1, 2, 3, 8 och 9 §§ skall införas nya rubriker av följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 10 § skall införas en ny rubrik av lydelsen ”Förbud att överklaga”.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Lag om säkerhetskontroll i domstol

Allmän säkerhetskontroll och särskild säkerhetskontroll

1 §

Säkerhetskontroll i domstol får genomföras som allmän eller särskild säkerhetskontroll.

Allmän säkerhetskontroll får genomföras, om det finns anledning att befara att det i en domstols lokaler kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Säkerhetskontroll enligt denna lag får äga rum, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Särskild säkerhetskontroll får genomföras, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott som anges i andra stycket.

Beslut om säkerhetskontroll

2 §

Allmän säkerhetskontroll beslutas av domstolens chef eller annan lagfaren domare som han eller hon har delegerat beslutande-

Beslut om säkerhetskontroll meddelas av domstolen efter samråd med polismyndigheten och, i brottmål, åklagaren. När fråga om säkerhetskontroll skall prövas före förhandlingen, fattas domstolens beslut av den tillämnade ordföranden vid förhandlingen.

rätten till. Särskild säkerhetskontroll beslutas av rätten eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, av den som skall vara ordförande vid förhandlingen.

Innan säkerhetskontroll beslutas skall samråd ske med polismyndigheten och, i fråga om särskild säkerhetskontroll i brottmål, med åklagaren.

Ett beslut om allmän säkerhetskontroll skall avse viss tid och, vid behov, innehålla uppgift om vilka lokaler som beslutet avser. Ett beslut om särskild säkerhetskontroll skall avse en viss förhandling.

Kontrollens omfattning

3 §

Allmän säkerhetskontroll omfattar besökare till domstolens lokaler. Kontrollen avser dock inte domstolens anställda eller nämndemän och andra som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av allmän tjänst eller offentligt uppdrag och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen och besluta att personer som annars skulle vara undantagna skall omfattas av kontrollen.

Säkerhetskontroll omfattar åhörare och dem som har kallats att närvara vid förhandlingen. Kontrollen avser dock inte rättens ledamöter och andra som skall närvara vid förhandlingen på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

Särskild säkerhetskontroll omfattar åhörare och dem som har kallats att närvara vid förhandlingen. Kontrollen avser dock inte rättens ledamöter och andra som skall närvara vid förhandlingen på grund av utövning av allmän tjänst eller offentligt uppdrag och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

4 §

Säkerhetskontroll skall utföras av polisman efter närmare anvis-

genomförs, efter närmare anvisningar av

ningar av polismyndigheten.

polismyndigheten, av polisman. Vid allmän säkerhetskontroll får dock polismyndigheten besluta att kontrollen skall genomföras av ordningsvakt under ledning av polisman. Vid särskild säkerhetskontroll får polismyndigheten besluta att polisman som genomför kontrollen skall biträdas av ordningsvakt.

Prop. 2000/01:32

5 §

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation äga rum. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i rättsalen eller lokaler som hör till denna får undersökas.

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation utföras. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i domstolens lokaler får undersökas. Väskor och andra föremål som lämnats till sådan förvaring som avses i 6 § får dock undersökas endast om det finns särskilda skäl.

Vid allmän säkerhetskontroll skall kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål ske genom användande av metalldetektor eller liknande anordning eller, om det finns särskilda skäl, på annat sätt.

Kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål som sker på annat sätt än genom användande av metalldetektor eller liknande anordning får utföras av polisman eller av ordningsvakt som polismyndigheten har godkänt för uppgiften.

Identitetskontroll får genomföras endast för att fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från kontrollen.

6 §

Den som inte underkastar sig allmän säkerhetskontroll skall vägras tillträde till domstolens

Den som inte underkastar sig föreskriven säkerhetskontroll skall vägras tillträde till förhandlingen.

Om någon annan än en åhörare vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. Domstolen skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han uteblir, får domstolen förordna att han trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det inte kan anses olämpligt, beredas tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

Påträffas vid säkerhetskontroll något sådant föremål som avses i 5 § och tas det inte i beslag enligt bestämmelserna i rättegångsbalken, skall den hos vilken föremålet påträffas uppmanas att lämna det ifrån sig för förvaring. Är innehavaren till ett påträffat föremål okänd, får det omhändertas.

Den som inte efterkommer uppmaningen får avlägsnas från domstolslokalen, om ej annat följer

lokaler. Den som inte underkastar sig särskild säkerhetskontroll skall vägras tillträde till förhandlingen.

Om någon som är kallad till en förhandling vid domstolen vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. Den som enligt 2 § skall besluta om kontroll, skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han eller hon uteblir, får den som skall besluta om kontrollen förordna att personen trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Vid prövning enligt andra stycket skall, såvitt avser allmän säkerhetskontroll, om möjligt rätten vid den förhandling till vilken personen har kallats eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, den som skall vara rättens ordförande vid förhandlingen, höras.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det anses lämpligt, ges tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

7 §

Påträffas vid säkerhetskontroll något sådant föremål som avses i 5 § första stycket första meningen och tas det inte i beslag enligt bestämmelserna i rättegångsbalken, skall den hos vilken föremålet påträffas uppmanas att lämna det ifrån sig för förvaring. Är innehavaren till ett påträffat föremål okänd, får det omhändertas.

Den som inte efterkommer uppmaningen får avlägsnas från domstolens lokaler, om inte annat

av tredje stycket.

Om någon *annan än en åhörare* inte *efterkommer* en uppmaning som avses i första stycket, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. *Domstolen* skall då avgöra om den som har vägrat att lämna föremålet ifrån sig skall få tillträde utan att lämna det ifrån sig. Får den som vägrat att lämna ifrån sig föremålet hämtas till domstolen, om *han* uteblir, får *domstolen förordna* att föremålet trots *hans* vägran skall omhändertas för förvaring.

följer av tredje stycket.

Om någon *som är kallad till en förhandling vid domstolen* inte *följer* en uppmaning som avses i första stycket, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. *Den som enligt 2 § skall besluta om kontroll*, skall då avgöra om den som har vägrat att lämna föremålet ifrån sig skall få tillträde utan att lämna det ifrån sig. Får den som vägrat att lämna ifrån sig föremålet hämtas till domstolen, om *han eller hon* uteblir, får *den som skall besluta om kontrollen förordna* att föremålet trots *personens* vägran skall omhändertas för förvaring.

Vid prövning enligt tredje stycket skall, såvitt avser allmän säkerhetskontroll, om möjligt rätten vid den förhandling till vilken personen har kallats eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, den som skall vara rättens ordförande vid förhandlingen, höras.

Särskilda bestämmelser om förvaring av föremål

8 §

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar rättssalen eller lokaler som hör till denna.

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar *domstolens lokaler eller, vid särskild säkerhetskontroll, rättssalen eller lokaler* som hör till denna.

Särskilda bestämmelser om kroppsvisitation

9 §

Kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning skall verkställas i enskilt rum och om möjligt i vittnes närvaro. Kroppsvsitation *av kvinna* får verkställas eller bevittnas endast *av kvinna*, om undersökningen inte sker genom *elektrisk* metalldetektor.

Kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning skall verkställas i enskilt rum och om möjligt i vittnes närvaro. Kroppsvsitation får verkställas eller bevittnas endast *av person, som är av samma kön som den som visiteras*, om undersökningen inte sker genom metalldetektor *eller liknande anordning*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 9 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

9 §¹

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen.

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll *vid domstolsförhandlingar* finns särskilda föreskrifter. Om säkerhetskontroll *i domstol* finns särskilda föreskrifter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

¹ Senaste lydelse 1981:1065.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Prop. 2000/01:32

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §²

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet och ordning vid domstol äger motsvarande tillämpning vid nämnd. Expert som avses i 5 § andra stycket denna lag får närvara vid hyresnämndens överläggning till beslut.

Bestämmelserna i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar får tillämpas vid nämnd. Bestämmelserna i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol får tillämpas vid nämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

² Senaste lydelse 1981:1066.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Prop. 2000/01:32

Härigenom föreskrivs att 17 § i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §³

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning föres protokoll.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstol och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll *vid domstolsförhandlingar* gäller i tillämpliga delar.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstol och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll *i domstol* gäller i tillämpliga delar.

Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som ej är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

³ Senaste lydelse 1981:1067.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter

Prop. 2000/01:32

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1980:578) om ordningsvakter dels att 3 § skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a §

Ordningsvakter får förordnas att tjänstgöra vid säkerhetskontroll i domstolar enligt vad som anges i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol.

3 §

Om det finns ett särskilt behov och det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt, får ordningsvakter förordnas även i annat fall än som avses i 2 §.

Om det finns ett särskilt behov och det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt, får ordningsvakter förordnas även i annat fall än som avses i 2 och 2 a §§.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1982 infördes lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar (säkerhetskontrollagen). Härigenom har det blivit möjligt att genomföra kontrollåtgärder i samband med s.k. riskförhandlingar i domstol även i fall när det inte kan riktas någon konkret brottsmisstanke mot en viss person.

Olika händelser under senare år har aktualiserat frågan om skyddet i domstolarna är tillräckligt. Regeringen gav den 6 april 1995 Riksåklagaren i uppdrag att tillsammans med Domstolsverket och Rikspolisstyrelsen undersöka behovet av att stärka säkerheten och skyddet för de anställda inom domstols- och åklagarväsendet. Uppdraget redovisades i rapporten Ökat skydd för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet (Åklagarväsendets rapport 1995:7). I enlighet med regeringens uppdrag den 28 mars 1996 remitterades sedan rapporten av Riksåklagaren, Domstolsverket och Rikspolisstyrelsen till domstolar, åklagar- och polismyndigheter (Ju95/4775). Härefter har en arbetsgrupp med företrädare för Riksåklagaren, Domstolsverket, Rikskriminalpolisen och Säkerhetspolisen sammanställt remissvaren och lämnat förslag till åtgärder (se vidare avsnitt 4.1). I arbetsgruppens rapport Åtgärder för att öka skyddet för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet lämnas även förslag till författningsändringar (dnr Ju96/3967). Arbetsgruppen föreslår bl.a. ökade möjligheter att genomföra säkerhetskontroll i domstol. De förslag som avser ändringar i rättegångsbalken och säkerhetskontrollagen tas upp i detta ärende.

Mot bakgrund av förslaget att utvidga möjligheterna att genomföra säkerhetskontroll i domstol har Länsstyrelsen i Stockholms län i en skrivelse den 30 januari 1997, vilken bl.a. lämnats till Justitiedepartementet, uttalat att det kan finnas skäl att diskutera en lagändring som medger att andra än polismän får utföra kontrollerna om dessa tenderar att öka (dnr Ju95/1434). Länsstyrelsens skrivelse behandlas i detta ärende.

Domstolsverket har, efter kontakter med Justitiedepartementet, utrett frågan om lämpliga åtgärder för att förbättra skyddet i domstolarna och redovisat detta i rapporten Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler (DV-rapport 1997:3). Rapporten har remissbehandlats och regeringen tar i detta ärende upp rapportens förslag (dnr Ju97/2220).

Vidare har Rikspolisstyrelsen redan den 27 mars 1995 i en skrivelse till Justitiedepartementet föreslagit en ändring i säkerhetskontrollagen som avser frågan om annan än polisman skall få genomföra sådana kontroller (dnr Ju95/1434). Förslaget, som inte har remissbehandlats särskilt men som även återfinns i Domstolsverkets rapport, behandlas också i detta ärende.

Lagförslagen i Domstolsverkets rapport finns i *bilaga 1* och en förteckning av remissinstanserna i *bilaga 2*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju97/2220).

Regeringen beslutade den 16 november 2000 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 3*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*. Lagrådet har haft synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslaget, men har inte motsatt sig att det genomförs. Lagrådet har föreslagit vissa justeringar av lagtexten. Regeringen har följt Lagrådets förslag. Dessutom har vissa redaktionella ändringar gjorts i lagtexten. Regeringen återkommer till Lagrådets synpunkter i avsnitt 6.3 och 6.4 samt i författningskommentaren.

4 Bakgrund

I ett fritt och demokratiskt samhälle är det av grundläggande betydelse att domstolarna kan verka fritt. Domstolsförhandlingar intar i sammanhanget en särställning på grund av intresset av att skydda förhandlingarnas behöriga gång. Det är också ett särskilt rättssäkerhetsintresse att enskilda parter och vittnen m.fl. skall kunna yttra sig fritt utan fruktan och oro för våld i samband med en pågående förhandling. Det är även en väsentlig arbetsmiljöfråga att domstolens personal kan känna sig trygg i sitt dagliga arbete. Det är dessutom av stor vikt att allmänheten tryggt och säkert skall kunna besöka landets domstolar.

Frågan om säkerheten i landets domstolar har flera olika dimensioner. För att uppnå en god säkerhet för de anställda och personer som uppträder vid eller besöker domstolarna måste bl.a. frågor om lokalernas utformning, utbildning, planering och ett regelverk som möjliggör olika säkerhetsåtgärder bedömas. Berörda myndigheter har uppmärksammat säkerhetsfrågorna och bevakar situationen fortlöpande.

Särskilt mot bakgrund av de våldsdåd som inträffat i olika domstolar har initiativ tagits för att förbättra säkerheten i domstolarna. Regeringen har i de senaste årens regleringsbrev bl.a. ålagt Domstolsverket att återrapportera de åtgärder som vidtas för att öka skyddet och säkerheten för de anställda och andra som besöker domstolarna (se senast Statsliggaren för år 2000, utg.omr. 4, s. 31).

På regeringens uppdrag har säkerhetsfrågor utretts särskilt och förslag till åtgärder redovisats. Dessa rapporter och förslag redovisas under avsnitt 4.1 nedan. Även andra lagstiftningsåtgärder på det processuella området kan bidra till en högre säkerhet i domstolarna. Det gäller t.ex. möjligheten till videokonferens i rättegångar, som sedan den 1 januari 2000 har införts på försök i vissa domstolar genom lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång. En sådan videokonferens kan användas t.ex. i fall när målsägande och vittnen på grund av rädsla eller fruktan för sin säkerhet inte anser sig kunna inställa sig i rättsalen (se prop. 1998/99:65 s. 24). Regeringen har till riksdagen överlämnat ett förslag till motsvarande lagstiftning för allmän förvaltningsdomstol. Lagen föreslås träda i kraft den 1 april 2001 (prop. 1999/2000:142).

Utgångspunkten för säkerhetsarbetet bör vara en analys av de risker och hot som finns och utvecklingen av dessa. En allmän bedömning av

den nuvarande situationen och några utvecklingstendenser redovisas under avsnitt 4.2.

Möjligheten till personskydd och förslag till andra säkerhetshöjande åtgärder för att skydda domare, åklagare och andra domstolsaktörer som utsätts för personliga hot när de befinner sig utanför domstolens lokaler ligger vid sidan av detta lagstiftningsärende och är därför här inte föremål för några överväganden. Regeringen har emellertid i ett annat ärende (Ju1999/5282) givit Rikspolisstyrelsen i uppdrag att, i samverkan med Riksåklagaren, Kriminalvårdsstyrelsen, Domstolsverket och Brottsoffermyndigheten, utarbeta ett förslag till ett nationellt handlingsprogram för skydd av vittnen, målsägande och andra bevispersoner som har upplysningar att lämna i en brottsutredning. Domare och åklagare som utsätts för personliga hot när de befinner sig utanför domstolens lokaler får – i egenskap av brottsoffer – anses utgöra en sådan personkategori som omfattas av handlingsprogrammet. Uppdraget redovisas troligen före årsskiftet 2000/2001.

Säkerheten för anställda och andra som vistas i domstolslokalerna kan bl.a. ökas genom praktiska åtgärder som myndigheterna själva vidtar. Samtliga domstolar kan vidta vissa sådana praktiska åtgärder, medan andra åtgärder förutsätter att domstolarna inte är alltför små. De praktiska åtgärderna är inte heller föremål för överväganden i detta lagstiftningsärende, men förtjänar ändå att nämnas för att ge en mer heltäckande bild av frågan om säkerhetskontroll i domstolarna. Detta mer långsiktiga säkerhetshöjande arbete som Domstolsverket, i samverkan med andra myndigheter, genomfört och genomför redovisas i avsnitt 4.3.

4.1 Rapporter och förslag

På regeringens uppdrag utarbetade Riksåklagaren, Domstolsverket och Rikspolisstyrelsen rapporten Ökat skydd för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet (Åklagarväsendets rapport 1995:7). I rapporten lämnades ett antal förslag till åtgärder som främst avser information, utbildning, planering, teknisk säkerhet i lokaler och åtgärder när hot eller våld har inträffat. Regeringen gav därefter de tre myndigheterna i uppdrag att remittera rapporten till åklagarmyndigheter, domstolar och polismyndigheter. Åklagarväsendets rapport remitterades till samtliga dåvarande region- och distriktsåklagarmyndigheter, 53 domstolar och 16 länspolismästare samt till Rikspolisstyrelsens polisbyrå och personalbyrå. Den fick ett positivt mottagande av remissinstanserna. Domstolarna framhöll generellt vikten av att säkerhetsfrågorna uppmärksammas inte bara vid brottmålsförhandlingar utan även vid förhandlingar i tvistemål och förvaltningsmål. Från åklagarhåll betonades den bristfälliga säkerheten i domstolarnas lokaler. Svea hovrätt lämnade utförliga förslag till lokalförbättringar som anses behövas för att höja säkerheten i domstolen.

Regeringen uppdrog vidare åt Riksåklagaren att i samverkan med de andra myndigheterna sammanställa remissynpunkterna och att lämna förslag till konkreta åtgärder (dnr Ju 95/4775). En gemensam arbetsgrupp med företrädare för Riksåklagaren, Domstolsverket, Rikskriminalpolisen och Säkerhetspolisen tillsattes och uppdraget redovisades i oktober 1996

i rapporten Åtgärder för att öka skyddet för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet (dnr Ju96/3967). Bland de åtgärder från myndigheternas sida som föreslogs i Riksåklagarens rapport ingick bl.a. säkerhetsplaner för varje domstol och åklagarmyndighet, att säkerhetsansvariga vid myndigheterna skulle utses, att information till och utbildning av personalen skulle ske samt att avtal med företagshälsovården angående krisgrupper och andra psyko-sociala insatser skulle slutas eller ses över. I rapporten lämnades vidare förslag till författningsändringar för att öka möjligheterna att genomföra säkerhetskontroller och att hålla ordning vid domstolsförhandlingar. Den förstnämnda ändringen avser förutsättningarna för säkerhetskontroll enligt lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar och den sistnämnda en skärpning av påföljderna enligt 9 kap. 5 § rättegångsbalken för den som stör en domstolsförhandling eller bryter mot en föreskrift eller ett förbud avseende förhandlingen som meddelats med stöd av 5 kap. 9 § samma balk. Dessa förslag behandlas under avsnitt 6 och 7 nedan. Vidare föreslogs bl.a. en straffskärpning för övergrepp i rättssak (17 kap. 10 § brottsbalken). Med utgångspunkt i detta förslag och ett förslag i promemorian Vittnen och målsägande i domstol (Ds 1995:1) har straffet för detta brott skärpts från den 1 juli 1997 (prop. 1996/97:135, bet. 1996/97:JuU19, rskr. 1996/97:218, SFS 1997:389). Andra förslag har tagits om hand genom förordningsändringar.

Riksdagen har även senare (1999/2000:JuU7) givit regeringen tillkänna sin mening att straffet för övergrepp i rättssak bör skärpas ytterligare och tillmätas samma straffvärde som mened (15 kap. 1 § brottsbalken).

Domstolsverket har, som ovan angivits, också utrett frågan om lämpliga åtgärder för att förbättra skyddet i domstolarna och har redovisat detta i rapporten Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler (DV-rapport 1997:3).

4.2 Risken för hot och annan brottslighet i domstolarna

Under senare tid har flera händelser inträffat i landets domstolar där enskilda personer tagit till våld i samband med pågående processer. Detta har i vissa fall lett till allvarliga personskador och även dödsfall. Några av de allvarligaste polisanmälda händelserna som innefattat hot eller våld har inträffat i Eskilstuna tingsrätt 1996, i Hovrätten över Skåne och Blekinge 1996 samt i Högsta domstolen 1997. Det kan också nämnas att en mycket allvarlig händelse inträffade i Söderhamns tingsrätt 1971 då lagmannen och två advokater sköts till döds under en förberedande förhandling i ett tvistemål. Oavsett om de under 1990-talet inträffade händelserna är att betrakta som enstaka incidenter eller utgör tecken på en illavarslande utveckling, är det inträffade naturligtvis oacceptabelt och aktualiserar frågan om ett ökat skydd för de som är anställda vid domstolarna och andra som i tjänsten eller annars vistas i domstolarnas lokaler.

För att kunna bedöma behovet av åtgärder och för att kunna vidta erforderliga åtgärder mot våld och hot i domstolarna, måste hotbilden mot landets domstolar analyseras. Så har också skett genom att Dom-

stolsverket, på Justitiedepartementets uppdrag, låtit utföra en omfattande enkätundersökning riktad till landets samtliga domstolar. Information om hot och risker i domstolarna har också inhämtats från Säkerhetspolisen, Riksåklagaren och Brottsförebyggande rådet.

Enligt Domstolsverkets undersökning utsattes personal vid 81 av landets domstolar för hot under åren 1995–1999. Antalet framförda hot fördubblades från 1995 till 1999. Domarna var den yrkeskategori som enskilt utsattes för flest hot. Sammantaget utsattes dock domstolssekreterare, notarier och expeditiionspersonal för fler hot.

Hoten framfördes i regel muntligt direkt till den hotade. I vissa fall framfördes hoten via telefon eller genom brev. Hoten framfördes i de flesta fall i anslutning till en förhandling och då i domstolens lokaler. Hoten riktades i första hand mot personer och även, i viss mindre utsträckning, mot egendom. Ett fyrtiotal domstolar har angett att en eller flera personer till följd av sina arbetsuppgifter har utsatts för trakasserier av olika slag under tiden 1995–1999. Av dessa har knappt hälften blivit utsatta flera gånger. I de allmänna domstolarna har incidenterna i cirka hälften av fallen haft anknytning till brottmål. I den andra hälften har anknytningen fördelats jämnt mellan familjemål, andra tvistemål och andra ärenden. I förvaltningsdomstolarna har incidenterna i två tredjedelar av fallen haft anknytning till skattemål, LVU-mål och psykiatrimål. En tredjedel av fallen har haft anknytning till andra mål och ärenden.

De som stått bakom hoten m.m. mot de anställda vid domstolarna är i övervägande del av fallen män som uppträder ensamma och som kan misstänkas vara drogpåverkade. Domstolarna har uppgivit att förövarna i ungefär hälften av fallen varit s.k. "rättshaverister" som inte har någon direkt anknytning till pågående mål. Den andra hälften utgörs huvudsakligen av parter i mål som ofta ansett sig förfördelade av domstolen. Bara i några få fall kan förövaren hänföras till en nazistisk gruppering, ett kriminellt s.k. mc-gäng eller annan organiserad brottslighet.

Syftet med hoten har i över hälften av fallen varit att skrämja till viss åtgärd eller passivitet, eller att hämnas. I många fall har syftet dock varit oklart. I cirka 40 procent av fallen har polisanmälan skett. Av dessa har 25 procent lett till åtal och dom.

När det gäller domstolarnas lokaler visar enkätundersökningen att 33 domstolar utsatts för inbrott, 22 för inbrottsförsök, 54 för skadegörelse, 22 för bombhot och 24 för annan brottslighet.

Enligt enkätundersökningen har i många fall domstolens anställda upplevt att ordningen i samband med förhandlingar försämrats med tiden. Också ordningen utanför rättssalarna, i allmänhetens utrymmen, upplevs generellt som sämre än tidigare.

Endast de domstolar som handlagt mål där nynazister varit inblandade ser i dagsläget nynazismen som ett reellt hot mot domstolarna. Några domstolar visar också viss oro inför den våldsanvändning som tycks ske inom vissa vegangrupper och grupperingar inom den politiska ytterlighetsvänstern. Det finns ingen information som tyder på att utländska terroristgrupper på något sätt visar intresse för det svenska domstolsväsendet.

Enligt information från Säkerhetspolisen och Riksåklagaren har hot från kriminella grupper mot representanter för rättsväsendet aktualiserats

allt oftare de senaste åren. Tidigare tycks dessa grupper främst ha intresserat sig för vittnen och målsägande. Numera finns emellertid även ett intresse att skrämja och hota poliser, åklagare och andra personer som är involverade i rättsprocessen. Av den inhämtade informationen framgår att dessa hot i många fall har kommit från kriminella mc-gäng och personer i mc-miljön. Vissa av dessa kriminella personer har även anknytning till den extrema högern. Brotten har oftast riktats mot polismän, men även åklagare har varit utsatta. Flertalet av dessa brott har ägt rum i södra Sverige.

Liksom i fallet med hoten och våldet från de nynazistiska grupperingarna, är det endast de domstolar som handlagt mål där mc-gäng varit involverade som enligt enkätundersökningen ser dessa som ett reellt hot.

När det gäller personer med psykiska problem är det svårt att bedöma vilken risk de utgör för domstolens anställda och övriga som vistas i domstolen. Svårigheterna blir än större då t.ex. en rättsprocess och händelser som orsakat denna kan vara utlösande faktorer för en psykisk labilitet.

De s.k. rättshaveristerna anses av landets domstolar utgöra det största hotet. Även parter i mål och anhöriga till parter anses i nuläget utgöra ett större hot än extremister och organiserad brottslighet. Detta hot är ofta svårt att identifiera och kan vara kopplat till allt ifrån en psykisk sjukdom eller mental störning till parternas sociala situation och privata relationer. I exempelvis familjemål och andra civilrättsliga mål är det därför allt som oftast svårt att identifiera eventuella hot och det är därmed också i det närmaste ogörligt att vidta erforderliga säkerhetsåtgärder.

Riksåklagaren angav i sin senaste årsredovisning att antalet rapporter om hot eller incidenter riktade mot enskilda åklagare eller av generell natur har ökat påtagligt jämfört med tidigare år. Vidare framgår att landets åklagare under senare år generellt har upplevt en förstärkt hotbild, främst från nynazistiska grupperingar och s.k. mc-gäng, men även från andra grova brottslingar. Riksåklagaren påpekar även att säkerhetsnivån för åklagare inte är godtagbar vid många domstolar. Detta gäller särskilt på orter med s.k. tingsställen, dvs. orter där det inte finns någon egentlig tingsrätt utan bara lokaler som används av domsagans tingsrätt.

Riksåklagaren pekar även i sin årsredovisning på det förhållandet att verkställandet av ett hot riktat mot en åklagare ofta också kan drabba domstolens personal eller övriga som vistas i domstolen, eftersom åklagarna i sin tjänsteutövning ofta befinner sig i domstolarnas lokaler.

Hotutvecklingen mot landets domstolar är i viss mån kopplad till brottsutvecklingen och samhällsutvecklingen i stort. Enligt sina instruktioner skall Brottsförebyggande rådet göra prognoser för brottslighetens utveckling. Prognoserna baseras på olika faktorer i samhället som kan antas påverka brottsligheten, exempelvis ekonomisk utveckling, arbetslöshet och demografiska frågor. Dessa prognoser kan dock inte på egen hand läggas till grund för en bedömning av hotutvecklingen mot landets domstolar. Inga andra myndigheter eller institutioner genomför vetenskapliga undersökningar i aktuellt hänseende. Det finns emellertid inte några tecken som tyder på att antalet våldsbrott i samhället i stort skulle minska och risken bedöms – särskilt mot bakgrund av vad som ovan

4.3 Domstolsverkets och domstolarnas säkerhetsarbete

Med anledning av det bombdåd som inträffade den 12 juni 1996 under en förhandling i Eskilstuna tingsrätt beslutade Domstolsverket att utreda hur säkerhetsrutinerna m.m. fungerat vid domstolen. Undersökningen avsåg säkerhetsrutinernas effektivitet och de åtgärder som vidtogs efter händelsen samt förslag till förbättringar. Undersökningen redovisades i rapporten Utredning med anledning av sprängningen den 12 juni 1996 vid Eskilstuna tingsrätt (DV rapport 1996:6).

Domstolsverket har också anordnat överläggningar i säkerhetsfrågor där företrädare för Domstolsverket, olika domstolar, åklagarväsendet, ST-Domstol, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, och Sveriges advokatsamfund deltog. En lägesbeskrivning av säkerheten i domstolarna lämnades och frågor om lokaler, larmanordningar, säkerhetsplaner, utbildning, krishantering och information diskuterades. Det framkom bl.a. att lokalfrågorna är mycket viktiga och Domstolsverket framhöll att dessa frågor samt behovet av informations- och utbildningsinsatser skulle behandlas vidare.

Huvuddelen av domstolarna har genomfört någon form av samverkan med lokal polis och som regel med ytterligare någon myndighet, främst kommunen, avseende räddningstjänst. Genomgående har skalskyddet, dvs. skydd mot intrång i myndighetens lokaler, haft hög prioritet. Samlokaliserade domstolar och nämnder samverkar ofta i säkerhetsfrågor.

Under senare år har säkerhetsanalyser genomförts vid ett antal domstolar. Säkerhetsanalyserna omfattade brandskydd och skalskydd. En sammanställning av dessa analyser delgavs samtliga domstolar för att bl.a. tjäna som underlag vid upprättande och revidering av säkerhetsplaner. Domstolsverket har under ett antal år genomfört regionala utbildningar avseende beredskap och säkerhet. En mer riktad säkerhetsutbildning i syfte att höja säkerhetsmedvetandet vid de domstolar där det kan anses erforderligt övervägs också.

Säkerhetsutbildning ingår som en del i utbildningen av nyutnämnda domare och kommer också att ingå i utbildningen av bl.a. expeditionspersonal. Domstolsverket och Riksåklagaren har uttalat behov och vilja att om möjligt samordna viss säkerhetsutbildning. Vid de domstolar där säkerhetsplan finns framtagen är, i 96 procent av fallen, all personal informerad om planens innehåll. I huvudsak har utbildningen skett som information, ofta i kombination med självstudier. Särskild säkerhetsgenomgång har under 1999 förekommit vid 21 procent av domstolarna, medan praktiska övningar genomförts i begränsad omfattning.

En majoritet av domstolarna har någon form av krisgrupp organiserad eller tillgänglig på annat sätt, främst genom företagshälsovården. Av de myndigheter som uppgett att de inte har en krisgrupp, har en stor del i sitt avtal med företagshälsovården inskrivet att en krisgrupp ska inrättas vid behov.

Säkerhetshöjande åtgärder i form av omdisponeringar inom befintliga lokaler för att skapa bättre möjligheter att ta emot häktade, målsägande, vittnen och brottsoffer övervägs och genomförs kontinuerligt av domstolarna. Under de senaste åren har sådana frågor prioriterats på ett nytt sätt. Tidigare tog säkerhetsåtgärderna oftast sikte på att tillgodose säkerhetsbehoven för de som yrkesmässigt är verksamma i domstolarna. Domstolarnas lokaler har starkt varierande förutsättningar att kunna anpassas till nya behov. På ett betydande antal domstolar, främst i tingsrätterna, har säkerhetsförhållandena kunnat förbättras de senaste åren genom begränsade ombyggnadsåtgärder av rättssalar, väntrum och kringutrymmen för besökare och parter. Osäkerheten beträffande domstolsväsendets framtida organisation har emellertid inneburit att vissa påkallade ombyggnadsarbeten vid de mindre tingsrätterna inte har genomförts. Vid planering av mera väsentliga lokalförändringar eller av nyanskaffning av lokaler övervägs numera säkerhetsfrågorna ingående. Ofta är det säkerhetsfrågor som aktualiserar lokalförändringar.

I standardutrustningen ingår sedan mitten av 1970-talet överfallslarm, för att personal vid förhandlingar m.m. skall kunna påkalla hjälp vid hot eller fara. Vid mitten av 1980-talet påbörjades installation av passagekontrollsystem för att avskilja förhandlingssalar och allmänna utrymmen från kontorslokaler. Flera domstolar har övervägt installation av övervakningskameror. Hittills har sådana installationer genomförts i mycket begränsad omfattning (se avsnitt 6.1). Ombyggnationer har skett kontinuerligt under en mycket lång tidsperiod. De incidenter som inträffat på senare tid har gjort att vissa insatser, t.ex. anordnande av nödutgångar för personalen, givits ökad prioritet.

Varje domstol bör enligt rådande riktlinjer ha en bassäkerhetsnivå med bl.a. överfallslarm och passagekontrollsystem. Av olika skäl är det emellertid inte möjligt att ge alla domstolar samma säkerhetsnivå. Det kommer därför även fortsättningsvis vid behov bli nödvändigt att flytta förhandlingar till salar med hög säkerhetsnivå, såsom dem i Stockholm, Göteborg och Malmö. Domstolsverket har beslutat att ta initiativ till att en utredning om behovet av ytterligare säkerhetssalar genomförs tillsammans med Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen och Riksåklagaren.

5 Gällande ordning

Bestämmelser i grundlag m.m.

Som ett komplement till den i 2 kap. 1 § första stycket första punkten regeringsformen grundlagsfästa yttrandefriheten är, enligt bestämmelsens andra punkt, varje medborgare i förhållande till det allmänna tillförsäkrad rätten till information. Denna informationsfrihet är ett uttryck för offentlighetsprincipen och innebär frihet att inhämta och motta upplysningar samt i övrigt ta del av andras yttranden. Yttrande- och informationsfriheten får, enligt 2 kap. 13 § regeringsformen, begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, en enskilds anseende, privatlivets helgd, förebyggande och beivrande av brott eller i övrigt endast om särskilt viktiga skäl föranleder

det. Vid bedömningen av begränsningar skall särskilt beaktas vikten av vidast möjliga yttrande- och informationsfrihet. Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen har varje svensk medborgare rätt att ta del av allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 14 andra stycket tryckfrihetsförordningen får en myndighet inte på grund av att någon begär att få ta del av en allmän handling efterforska vem han är eller vilket syfte han har med sin begäran i större utsträckning än som behövs för att myndigheten skall kunna pröva om hinder föreligger mot att handlingen lämnas ut. Bestämmelsen utgör alltså ett anonymitetsskydd för den som vill ta del av allmänna handlingar.

I samband med att regeringsformens skydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna utvidgades och förstärktes genom grundlagsändringar som trädde i kraft den 1 januari 1977 (prop. 1976/77:209, bet. KU 1975/76:56 och 1976/77:1, SFS 1976:871) infördes bl.a. en särskild bestämmelse om domstolsförhandlingars offentlighet. Den återfinns i 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och innebär att allmänheten skall ha fritt tillträde till varje domstolsförhandling. I propositionen betecknade departementschefen denna regel som en värdefull komplettering till den allmänna informationsfriheten (prop. s. 127). Han framhöll vidare att den insyn i domstolarnas verksamhet som möjliggörs genom förhandlingsoffentligheten indirekt kommer att fungera som en garanti för att också övriga i en rättsstat förekommande processuella principer efterlevs vid domstolarna. Offentlighetsprincipen får, tillsammans med den grundlagsskyddade informationsfriheten, anses innebära en rätt för envar att övervara domstolsförhandlingar utan att behöva vare sig utsättas för identitetskontroll, uppge sitt namn eller förklara varför han eller hon önskar närvara vid förhandlingen. Offentlighetsprincipen får dock, enligt 2 kap. 12 § regeringsformen, begränsas genom lag – eller i vissa fall efter bemyndigande i lag – för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får emellertid aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den eller utgöra ett hot mot den fria åsiktsbildningen.

Grundprincipen att domstolsförhandlingar skall vara offentliga återfinns även i artikel 6 i den Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europa-konventionen), vilken sedan den 1 januari 1995 gäller som lag i Sverige. Enligt artikeln har var och en, när det gäller prövning av personens civila rättigheter och skyldigheter eller en anklagelse mot denne för brott, rätt till en opartisk och offentlig rättegång. Vidare skall dom i målet avkunnas offentligt. Rättegången får dock, enligt samma artikel, äga rum inom stängda dörrar med hänsyn till vissa särskilt uppräknade intressen.

Rätten till en opartisk och rättvis rättegång förutsätter även bl.a. att parterna är likställda i processen på så vis att inte den ene gynnas processuellt på den andres bekostnad. Denna princip, vilken ibland betecknas ”equality of arms”, ligger även som grund för rättegångsbalkens regelsystem och har också slagits fast i Europadomstolens praxis. Den åter speglas bl.a. i att en part i princip har rätt att närvara under hela förhandlingen och ta del av allt material som läggs till grund för rättsens avgörande i målet.

Varje medborgare är vidare, enligt 2 kap. 6 § regeringsformen, gentemot det allmänna tillförsäkrad skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp samt bl.a. kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång. Med påtvingat kroppsligt ingrepp avses enligt förarbetena (prop. 1975/76:209 s. 147) främst våld mot människokroppen, men även åtgärder som brukar betecknas som kroppsbesiktning. Med kroppsbesiktning avses bland annat undersökning av människokroppens yttre och inre (se 28 kap. 12 § andra stycket rättegångsbalken), t.ex. genomsökning av hår och kroppshåligheter. Kroppsvisitation avser undersökning av en persons kläder och av föremål som denne har med sig, t.ex. en väska. Uttrycket husrannsakan innefattar varje undersökning av hus, rum eller slutet förvaringsställe, t.ex. en låst väska, som företas av en myndighet oavsett syftet med undersökningen. Även detta skydd får begränsas genom lag och de principer som anges i 2 kap. 12 § regeringsformen gäller också beträffande sådana begränsningar.

Regler om säkerhetskontroll i domstol innebär att domstolen som villkor för allmänhetens tillträde till en förhandling i vissa fall ges rätt att föreskriva att kroppsvisitation och undersökning av väskor m.m. skall äga rum. I samband med att lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar infördes, uttalade såväl departementschefen (prop. 1980/81:114 s. 8 f.f.) som Konstitutionsutskottet (yttrande KU 1981/82:2 y s. 16) och Justitieutskottet (bet. JuU 1981/82:7 s. 7) att förslaget innebär inskränkningar i de grundlagsskyddade rättigheter som föreskrivs i 2 kap. 6 § och 11 § andra stycket regeringsformen. Båda utskotten delade dock departementschefens bedömning att den föreslagna lagstiftningen håller sig inom ramen för de rättighetsbegränsningar som framgår av 2 kap. 12 § regeringsformen. Konstitutionsutskottet framhöll särskilt att syftet med säkerhetskontrollen är att förhindra våldshandlingar i rättssalen och i anslutande lokaler och att kontrollen därmed går ut på att eftersöka vapen och andra farliga föremål, men däremot inte någon granskning av handlingar. Justitieutskottet prövade om ett tillfredsställande skydd kan uppnås på annat sätt och fann att möjligheten att föranstalta om säkerhetskontroll inte kan avvaras. Utskottet underströk dock vikten av att det i varje enskilt fall noga prövas om det går att uppnå tillräcklig säkerhet genom bevakning och andra förebyggande åtgärder samt att säkerhetskontroll inte får äga rum om andra åtgärder är tillräckliga.

Rättegångsbalkens bestämmelser om förhandlingsoffentlighet

Den grundlagsfästa principen att domstolsförhandlingar skall vara offentliga upprepas i 5 kap. 1 § rättegångsbalken. Med uttrycket förhandling avses, enligt Processlagsberedningen, handläggning vid alla sådana tillfällen då en part eller någon annan får närvara eller då annars bevis skall upptas av rätten (SOU 1938:44 s. 109). Det är alltså inte bara huvudförhandlingar och muntliga förberedelser som innefattas i begreppet utan även t.ex. upptagande av bevis utom huvudförhandling eller till framtida säkerhet, syn och förhandling angående häktning eller annat tvångsmedel i brottmål, muntlig förhandling i hovrätt enligt 52 kap. rättegångsbalken, m.m.

Justitieombudsmannen har uttalat att principen om domstolsförhandlingars offentlighet får anses innebära bl.a. en rätt för var och en att närvara vid domstolsförhandlingar såsom åhörare utan att vara skyldig att behöva uppge sitt namn eller underkasta sig identitetskontroll eller kroppsvisitation (JO 1976/77 s. 27). Därmed skall allmänheten i princip ha fritt tillträde till den lokal där en förhandling pågår.

Principen om domstolsförhandlingars offentlighet är emellertid inte oinskränkt. Rättens ordförande har t.ex. rätt att, med stöd av 5 kap. 9 § rättegångsbalken, begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel och att, enligt 5 kap. 2 § samma balk, vägra yngre åhörare tillträde till förhandlingen. Rätten kan även, med stöd av 36 kap. 18 § och 37 kap. 3 § rättegångsbalken, i särskilda fall förordna att en viss åhörare inte får närvara vid förhör med ett vittne, en part eller en målsägande som inte har ställning som part i målet.

Vidare föreskrivs vissa undantag från offentlighetsprincipen i 5 kap. 1 § andra–fjärde styckena rättegångsbalken. Undantagen innebär att rätten kan besluta att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar och därmed att personer stängs ute från förhandlingen. Ett sådant beslut får inte överklagas särskilt. I paragrafen anges när rätten av sekretesskäl får besluta om förhandling inom stängda dörrar. Det föreskrivs vidare att förhör med en person som är under femton år eller som lider av en psykisk störning får hållas utan åhörare och att regler om förhandlingar inom stängda dörrar i andra författningar skall gälla när det är särskilt föreskrivet.

När det gäller domar och beslut skall, enligt 5 kap. 5 § rättegångsbalken, i allmänhet överläggningen ske i avskildhet medan avkunnandet skall ske offentligt.

Ordningen vid domstolsförhandlingar och tvångsmedel vid ordningsstörningar

Enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Ordföranden får vidare, med stöd av paragrafen, visa ut den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Om någon som har visats ut tränger sig in i rättssalen eller om någon inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen, får rätten omedelbart häkta personen så länge sammanträdet varar, dock högst i tre dagar. En sådan åtgärd är enligt motiven inte att betrakta som ett straff (NJA II 1943 s. 63).

Justitiekanslern har med anledning av skrivelser med kritik mot domstolars brist på ingripande mot ordningsstörning vid förhandling bl.a. framhållit att det är angeläget att en god ordning upprätthålls inför rätten och att varken domstolens ledamöter eller parter och vittnen skall behöva finna sig i att trakasseras eller smädas utan att rättens ordförande ingriper (se JK 1985 A.8 och 1987 A.7).

Bestämmelser om straff för ordningsstörande beteende i domstol finns i 9 kap. 5 § rättegångsbalken. Enligt paragrafen skall den som vid ett sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller bryter mot en föreskrift eller ett förbud som har meddelats med stöd av 5 kap. 9 § samma balk,

dömas till penningböter. Till samma straff döms även den som muntligen inför rätten eller i en rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt. Rätten skall på eget initiativ ta upp och pröva frågor om ansvar enligt dessa bestämmelser och det krävs inte någon stämning eller förundersökning. I 9 kap. rättegångsbalken finns dessutom andra bestämmelser om straff vid rättegångsförseelser.

Vissa former av uppträdanden vid en domstolsförhandling kan också utgöra brott enligt brottsbalkens regler. Det anses t.ex. enligt 16 kap. 4 § brottsbalken såsom störande av förrättning att genom våldshandling eller oljud eller på annat sätt störa eller försöka hindra en domstolsförhandling. Påföljden för detta brott är böter eller fängelse i högst sex månader. Till sin innebörd täcker denna straffbestämmelse och reglerna om rättegångsförseelse i 9 kap. 5 § rättegångsbalken varandra (se Ekelöf, Rättegång I, 7. uppl., 1990, s. 181, fotnot 26). Vidare kan den som stör ordningen därigenom göra sig skyldig till ett fridsbrott enligt 4 kap., ärekränkning enligt 5 kap. eller brott mot allmän verksamhet enligt 17 kap. brottsbalken. I viss utsträckning kan även överträdelser av straffbestämmelser enligt brottsbalken som begåtts inför rätten tas upp efter ansvarsyrkande utan förundersökning eller stämning (se 19 kap. 5 §, 23 kap. 22 § och 45 kap. 2 § rättegångsbalken).

För fotografering och ljudupptagning finns särskilda bestämmelser i 5 kap. 9 § och 9 kap. 5 § rättegångsbalken (se även Justitieombudsmannens uttalanden med anledning av rättegången om mordet på statsminister Olof Palme, JO 1992/93 s. 26 f.f.).

Parts rätt att närvara vid en domstolsförhandling m.m.

Reglerna om förhandlingsoffentlighet och om ordning vid förhandling gäller för var och en, dvs. även för parterna i en rättegång. Reglerna om rättens möjligheter att besluta om förhandling inom stängda dörrar tar däremot främst sikte på allmänhetens rätt att närvara. När en förhandling äger rum inom stängda dörrar har alltså bara parterna – och vissa andra personer enligt 5 kap. 3 § och 5 § första stycket rättegångsbalken – tillträde. I undantagsfall kan dock ett sådant beslut även gälla gentemot en part (se vidare nedan).

Principen om partsinsyn i handläggningen är grundläggande för rättegångsordningen och återfinns i olika bestämmelser. I princip har en part rätt att få del av alla omständigheter som läggs till grund för rättens avgörande i målet. Rättegångsbalken innehåller också olika föreskrifter om kommunikation samt om kallelser till och skyldighet att närvara vid förhandlingar. Den som är misstänkt för brott är t.ex. skyldig att, enligt 21 kap. 2 § rättegångsbalken, infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt samt vid annan förhandling om hans närvaro kan anses främja syftet med sammanträdet. Vidare är målsägande i brottmål och parter i tvistemål samt ställföreträdare för målsägande eller part, enligt 11 kap. 5 § och 20 kap. 14 § rättegångsbalken, i allmänhet skyldiga att närvara vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt. De är även i vissa fall skyldiga att infinna sig till sammanträde för förberedelse eller annan förhandling.

En part får enligt rättegångsbalken bara visas ut från en domstolsförhandling i två situationer. Det får ske dels om parten uppträder störande (5 kap. 9 §), dels om det finns anledning att anta att ett vittne, en annan part eller en målsägande som inte för talan, på grund av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens närvaro eller om parten hindrar förhöret (36 kap. 18 § och 37 kap. 3 §). I det senare fallet har den utvisade parten rätt att ta del av förhöret och att ställa frågor till den hörde. Det senare är särskilt viktigt för att uppfylla Europakonventionens krav på en rättvis rättegång (artikel 6). I rättegångsbalken föreskrivs att förhör som lämnats i en parts frånvaro skall återges i behövlig omfattning när parten är närvarande, men i många fall sker detta istället genom att parten från ett annat rum kan avlyssna förhöret via högtalare, s.k. medhörning. Även om detta inte uttryckligen föreskrivs beträffande den som enligt 5 kap. 9 § visas ut från förhandlingen, torde ett sådant återgivande ändå ske regelmässigt i en eller annan form.

Även om ett beslut om stängda dörrar normalt inte gäller gentemot parterna kan det undantagsvis förekomma att ett sådant beslut också avser en part. Justitieombudsmannen har i sin granskning av det s.k. buggningsmålet (JO 1995/96 s. 29 f.f.) bl.a. uttalat sig om förutsättningarna för att visa ut en part med hänvisning till sekretess. För att ett beslut om stängda dörrar skall avse en part förutsätts att sekretessen även gäller gentemot parten. Justitieombudsmannen fann att så kan vara fallet, enligt 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen (1980:100), när partens rätt till insyn i rättegången inte omfattar de uppgifter som kommer att förebringas (s. 61). Sekretess kan därmed komma att gälla även gentemot en part i ett mål med flera åtalpunkter och avse sådana delar av målet som inte gäller hans eller hennes sak.

Förhandlingsoffentlighet m.m. i vissa domstolar och nämnder

Förfarandet i allmän *förvaltningsdomstol* enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291) skall som huvudregel vara skriftligt, men muntlig förhandling skall hållas i vissa fall (8 §). I länsrätt och kammarrätt skall muntlig förhandling hållas om en enskild part begär det samt om förhandlingen inte är obehövlig och inte heller särskilda skäl talar emot det. I vissa måltyper är emellertid muntlig förhandling huvudregel, t.ex. i mål om tvångsomhändertagande (se 35 § lagen [1990:52] med särskilda bestämmelser om vård av unga och 39 § lagen [1988:870] om vård av missbrukare i vissa fall). Beträffande offentlighet och ordning vid förhandlingar gäller, enligt 16 § förvaltningsprocesslagen, reglerna 5 kap. 1–5 och 9 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Huvudregeln är alltså att även en förhandling i en allmän förvaltningsdomstol skall vara offentlig, men att domstolen får besluta att den skall hållas inom stängda dörrar. En förvaltningsdomstol har något större möjligheter att besluta om förhandling inom stängda dörrar på grund av sekretess än vad en allmän domstol har.

Regler om sanktioner vid ordningsöverträdelser finns i 38 § förvaltningsprocesslagen.

När det gäller förhandlingar i *Arbetsdomstolen* gäller, enligt 5 kap. 3 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister, bl.a. rättegångsbalkens regler om rättegången i dispositiva tvistemål i tillämpliga delar. Genom

denna hänvisning gäller bl.a. hela rättegångsbalkens 5 kap. om offentlighet och ordning vid domstol och 9 kap. om straff och vite vid Arbetsdomstolen (se Sigeman (red.), Rättegången i arbetstvister, s. 257 f.).

I fråga om förfarandet i *Marknadsdomstolen* äger bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken motsvarande tillämpning. Detta föreskrivs i 16 § lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m. För vissa ärenden enligt konkurrenslagen (1993:20) gäller utökade möjligheter till handläggning inom stängda dörrar.

I *Patentbesvärsträtten* skall förfarandet, enligt 9 § lagen (1977:729) om patentbesvärsträtten, som huvudregel vara skriftligt, men muntlig förhandling kan hållas. Beträffande offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller, enligt 10 § i lagen, bestämmelserna i 5 kap. 1–5 och 9 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Enligt samma paragraf har dock Patentbesvärsträtten viss möjlighet att förordna om förhandling inom stängda dörrar utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken.

Rättegångsbalkens regler om offentlighet och ordning gäller även vid handläggning i *arrende- och hyresnämnder* – 27 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder – och i *Statens va-nämnd* – 17 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd.

Allmänt om tillträdesrätten till domstolarna

En domstolsbyggnad torde, liksom övriga offentliga byggnader, inte vara att betrakta som offentlig plats i ordningslagens (1993:1617) mening. Den rätt som normalt finns för var och en att uppehålla sig på offentlig plats gäller således inte för domstolslokaler. I stället har byggnadens eller lokalens ägare eller nyttjanderättshavare (i det här fallet staten) enligt civilrättsliga principer rätt att bestämma vem som får vistas där eller vilken verksamhet som får förekomma där.

I en domstolsbyggnad finns dock utrymmen som i realiteten är tillgängliga för, eller till och med avsedda att användas av, allmänheten. Sådana utrymmen omfattas av brottsbalkens begrepp allmän plats (se 16 kap. 16 §). Detta begrepp är mer vidsträckt än vad som avses med offentlig plats enligt ordningslagen (se 2 §) och omfattar varje plats, utomhus eller inomhus, som är upplåten för eller på annat sätt frekventeras av allmänheten (se kommentaren till Brottsbalken, kap. 13–24, supplement 3, januari 2000, s. 16:104 f.). Om allmänheten har tillträde till platsen endast under vissa tider, är denna att anse som allmän under sådan tid men inte i övrigt.

Undantaget från begreppet allmän plats enligt brottsbalken är områden dit allmänheten inte har fritt tillträde. Som exempel på sådana lokaler kan, för domstolarnas vidkommande, nämnas domarnas tjänsterum, övriga kontorsrum samt övriga personalutrymmen.

Även om i vart fall delar av en domstols lokaler sålunda är att beteckna som allmän plats i brottsbalkens mening, har domstolen rätt att meddela föreskrifter för tillträdesrätten. Det bör i sammanhanget påpekas att domstolen vid utövandet av denna befogenhet naturligtvis har en skyldighet att anpassa sådana föreskrifter så att inte medborgarnas grundlagsskyddade intressen begränsas på ett otillbörligt sätt.

Det grundlagsskyddade kravet på öppenhet och tillgänglighet i domstolarna medför alltså inte någon obegränsad tillträdesrätt. Domstolspersonalens anspråk på trygghet och ostördhet, liksom hänsynen till parter, vittnen, målsägande och andra som skall medverka vid rättegångar eller annars utöva verksamhet i domstolen, berättigar domstolen att, som en allmän förutsättning för tillträde, ställa krav på att en besökare har ett av rättsordningen godtagbart ärende till domstolen. Även om det alltså föreligger en grundlagsskyddad rätt för var och en att fritt närvara vid domstolsförhandlingar, finns det ingen motsvarande rätt att fritt uppehålla sig i de lokaler som i övrigt disponeras av domstolen. Detta innebär i praktiken att t.ex. missbrukare eller andra som använder domstolens lokaler endast som uppehållsrum kan avvisas från domstolsbyggnaden.

Som tidigare sagts får en myndighet inte på grund av att någon begär att ta del av en allmän handling efterforska vem han eller hon är eller vilket syfte han eller hon har med sin begäran. Så får dock ske i begränsad omfattning om det anses nödvändigt för att kunna ta ställning till om det föreligger något lagligt hinder mot att lämna ut handlingen till vederbörande (2 kap. 14 § andra stycket tryckfrihetsförordningen). Såsom tidigare sagts får ett anonymitetsskydd också anses gälla för den som vill besöka en domstol. I den utsträckning det är nödvändigt för att kunna avgöra om en person har ett legitimt skäl att vistas i domstolens lokaler, t.ex. för att utöva rätten att närvara vid en förhandling, får det sålunda anses tillåtet att tillfråga en besökare om hans ärende till domstolsbyggnaden. Om vederbörande uppger att han önskar övervara en förhandling eller ta del av offentliga handlingar eller besöka domstolen av andra liknande skäl är det däremot inte tillåtet att gå vidare och efterforska varför vederbörande vill detta och inte heller att ta reda på vem besökaren är. Någon allmän identitetskontroll av besökare till domstolen får alltså inte förekomma (se avsnitt 6.3).

Med stöd av ovan nämnda bestämmelser som innebär undantag från principen om domstolsförhandlingars offentlighet, kan rätten vidare i vissa fall besluta att en förhandling skall hållas inom stängda dörrar eller att en viss person inte får närvara under hela eller delar av en förhandling. Dessa bestämmelser gör det dock inte möjligt för domstolen att av rena säkerhetsskäl och i brottsförebyggande syfte förordna att en förhandling inte skall vara offentlig. Inte heller kan med tillämpning av dessa regler en eller flera åhörare i förväg stängas ute från en förhandling på grund av ett befarat angrepp i någon form mot rätten eller mot någon som skall delta i en förhandling.

Skyddsåtgärder kan dock vidtas – förutom med stöd av regler som behandlar polisens befogenheter och rättegångsbalkens regler om straffprocessuella tvångsmedel – med stöd av lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar.

Säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Lagen om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar (säkerhetskontrollagen) infördes den 1 juli 1981 sedan Justitieombudsmannen (JO 1976/77 s. 26–40) och Konstitutionsutskottet (KU 1975/76:56 och rskr.

414) hade uppmärksammat att det inte fanns någon laglig reglering av möjligheterna att företa kontroll för att förebygga brott och förhindra att ordningen och säkerheten störs i samband med en domstolsförhandling. Departementschefen konstaterade att en sådan säkerhetskontroll torde innebära begränsningar av grundlagsskyddade rättigheter, men att de intressen som kontrollen skulle komma att tjäna står i god överensstämmelse med de villkor som enligt regeringsformen gäller för inskränkningar i de där skyddade rättigheterna (prop. 1980/81:114 s. 9 f.f.). Justitiekottet och Konstitutionsutskottet kom till motsvarande bedömningar (bet. JuU 1981/82:7 och det därtill fogade yttrandet KU 1981/82:2 y). Lagen har inte ändrats sedan den infördes.

Säkerhetskontroll får äga rum vid domstolsförhandlingar om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med förhandlingen kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom (1 §). Med domstolsförhandling avses varje sammanträde inför rätten vid vilket parter och andra får närvara och kontroll får ske i alla typer av mål. Möjligheten till säkerhetskontroll är inskränkt till s.k. riskförhandlingar, dvs. till fall när det föreligger en konkret brottsrisk. Däremot krävs det inte att brottsmisstanken kan riktas mot en viss person. Beslut om säkerhetskontroll meddelas av domstolen efter samråd med polismyndigheten (2 §). I brottmål skall samråd även ske med åklagaren. Under pågående förhandling fattas beslut om säkerhetskontroll av domstolen i den sammansättning som gäller för förhandlingen i fråga och beslut som meddelas dessförinnan fattas av den tillämnade ordföranden. Beslutet får inte överklagas (10§).

Kontrollen sker i form av kroppsvisitation och undersökning av väskor m.m. och skall utföras av polisman efter närmare anvisning av polismyndigheten (4 och 5 §§). Kroppsvisitation är tillåten men inte undersökning av t.ex. hår, kroppsattrapper och kroppshåligheter, s.k. kroppsbesiktning. Särskilda regler gäller för kroppsvisitation av mera väsentlig omfattning och för kroppsvisitation av kvinnor (9 §). Väskor och andra föremål som medförs till eller som påträffas i rättssalen eller andra till den hörande utrymmen får också undersökas. Eventuella lås får vid behov brytas upp.

Säkerhetskontrollen bör i första hand ske vid ingången till rättssalen och utföras med hjälp av metalldetektor (se prop. s. 21 och 23). Främst skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid våldshandlingar och andra övergrepp eftersökas. Den som utför undersökningen får däremot inte ta del av handlingar, akter eller liknande och identitetskontroll får inte förekomma vid sidan av övriga åtgärder (se prop. s. 11 f.).

Åhörare och andra som skall närvara vid förhandlingen omfattas av kontrollen (3 §). Undantagna är emellertid rättens ledamöter, andra som är närvarande på grund av utövning av allmän tjänst – t.ex. protokollförare, åklagare, poliser och vaktpersonal samt tjänstemän inom kriminalvården och socialtjänsten – och advokater. Även andra personer kan undantas när det föreligger särskilda skäl, t.ex. en biträdande jurist på advokatbyrå som fungerar som offentlig försvarare eller ombud. De personer som är undantagna antecknas ofta särskilt i domstolens beslut,

vilket tillställs den polismyndighet som skall verkställa beslutet, för att underlätta det praktiska genomförandet av kontrollen.

En åhörare som vägrar att genomgå kontroll skall vägras tillträde till förhandlingen medan en annan person, t.ex. en part eller ett vittne, av domstolen kan medges undantag (6 §). Om undantag inte meddelas eller personen annars väljer att avlägsna sig får domstolen ta ställning till om laga förfall kan anses föreligga. Domstolen kan förordna om hämtning enligt de i rättegångsbalken stadgade reglerna härom. För det fall någon vägrar undersökning av en väska eller ett annat föremål skall denne beredas möjlighet att lämna föremålet till förvaring och får, om så sker, inte vägras tillträde. En förutsättning är dock att den som verkställer kontrollen inte anser det vara olämpligt att föremålet lämnas till förvaring, t.ex. för att det kan befaras innehålla en sprängladdning (se prop. s. 24). Hur förvaring skall gå till regleras särskilt (8 §).

Ett vapen eller annat föremål som kan användas vid ett övergrepp får tas i beslag om de förutsättningar som gäller enligt 27 kap. rättegångsbalken är uppfyllda och gripande kan ske med stöd av 24 kap. 7 § samma balk. Om det med hänsyn till omständigheterna inte finns anledning till sådana ingripanden skall personen uppmanas att lämna ifrån sig föremålet till förvaring (7 §). En åhörare som vägrar lämna föremålet till förvaring skall avvisas och beträffande annan person skall domstolen avgöra om han eller hon skall få medföra det till förhandlingen.

Säkerhetskontroller i andra nordiska länder

I Danmark och Norge saknas särskild lagstiftning om säkerhetskontroll i domstol. Så har även tidigare varit fallet i Finland. Ett bombdåd i mars 1999 under en rättegång i Fredrikshamns tingsrätt gav emellertid upphov till lagstiftningsåtgärder (prop. RP 3/1999) och den 1 januari 2000 trädde en lag om säkerhetskontroller vid domstolar i kraft.

Enligt lagen får säkerhetskontroll anordnas vid alla domstolar, för att sörja för säkerheten för dem som deltar i en rättegång och andra som besöker eller arbetar i domstolen, för att trygga ordningen i domstolarna samt för att skydda egendom. Beslutet fattas av domstolen, administrativt eller för en viss förhandling av ordföranden, efter samråd med polisen, och kan omfatta alla som önskar tillträde till domstolslokalerna, de som befinner sig där samt föremål som medförs. Det är domstolen som själv får avgöra om och i vilken omfattning som säkerhetskontroll skall anordnas. Vidare kan domstolen besluta om undantag för vissa persongrupper, såsom anställda, åklagare, poliser och advokater. Justitieministeriet kan meddela närmare föreskrifter och anvisningar om de tekniska och praktiska tillvägagångssätten vid kontrollerna.

Kontrollen skall utföras av polis, en anställd vid domstolen med särskild utbildning eller någon annan som har godkänts för uppgiften av polisen. Den skall i första hand utföras med metalldetektor eller annan teknisk utrustning, men kroppsvisitation får även ske på annat sätt och föremål får undersökas. Personer som vägrar att underkasta sig kontrollen får avlägsnas. För att avlägsna en person från domstolen kan säkerhetskontrollanten vid behov använda sådana maktmedel som kan anses vara försvarliga med hänsyn till personens uppträdande och övriga

omständigheter. Kontrollen skall ordnas så att den inte medför onödiga olägenheter för den som kontrolleras och så att den inte skadar egendom.

Under riksdagsbehandlingen konstaterade Grundlagsutskottet i sitt yttrande till Lagutskottet (GrUU 2/1999) bl.a. att förslagen endast medförde relativt små begränsningar av regeringsformens integritetsskydd och föreskrifter om offentliga rättegångar. Utskottet ansåg att kontroll med metalldetektor eller annan teknisk utrustning innebar endast ett mycket begränsat intrång i den personliga integriteten och noterade att en mer ingående kroppsvisitering kräver en grundad anledning att misstänka att ett förbjudet föremål eller ämne medförs. Beträffande förhandlingsoffentligheten konstaterade utskottet att ett avlägsnande bara blir aktuellt när någon vägrar att underkasta sig en säkerhetskontroll, dvs. som en konsekvens av den berördes eget beteende, och att de synnerligen vägande skäl som ligger bakom förslaget gör att begränsningen inte är relevant konstitutionellt sett. Utskottet ansåg vidare att möjligheten att låta annan än polis använda maktmedel var grundlagsenligt. Utskottet underströk också polisens begränsade resurser och påpekade att det i andra sammanhang är tillåtet att väktare utför uppgifter för att upprätthålla ordningen.

Andra former av säkerhetskontroller

Riksdagen har sedan år 1988 möjlighet att anordna säkerhetskontroll. Bestämmelser finns i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler. Regeringsformens bestämmelser om yttrande- och informationsfrihet gäller naturligtvis även här och ett sammanträde i kammaren är offentligt enligt 2 kap. 4 § riksdagsordningen. Även sammanträden med riksdagens utskott kan genom beslut vara helt eller delvis offentliga (4 kap. 12 § riksdagsordningen).

I lagens ursprungliga lydelse fick säkerhetskontroll äga rum om det till följd av särskilda omständigheter fanns risk för att det i samband med ett sammanträde med riksdagens kammare eller vid en offentlig del av ett sammanträde med ett utskott skulle komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom (1 §). Beslutet om kontroll, vilket fattas av talmannen, skall avse visst sammanträde eller viss tid (2 §).

På grund av bl.a. två händelser med demonstranter som inträffade vid kammarens sammanträden, ändrades lagen på så sätt att kravet på att det skulle föreligga särskilda omständigheter togs bort (Riksdagens förvaltningskontors förslag 1989/90:7, bet. 1989/90:KU33, SFS 1990:125). Ändringen innebar att säkerhetskontroll får äga rum i syfte att förebygga att det kan komma att förövas brott med sådan verkan som anges i paragrafen. Samtidigt tidsbegränsades beslut om säkerhetskontroll så att de får gälla högst en månad.

Säkerhetskontrollen omfattar besökare till åhörarläktare vid sammanträde med riksdagens kammare och till utskottens sammanträdeslokaler (3 §). Om särskilda skäl föreligger får talmannen undanta personer från kontrollen. Kontrollen avser vapen eller andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott och får omfatta kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål (5 §). Efter närmare anvisning

av polismyndighet skall polisman utföra säkerhetskontrollen med biträde av riksdagens vaktpersonal (4 §).

Den 1 april 1999 ändrades lagen på så sätt att säkerhetskontroll vid kammarens åhörarläktare och vid offentlig del av ett utskottssammanträde kan ske kontinuerligt (förslag 1997/98:RFK3, bet. 1998/99:KU7, SFS 1999:22). Vidare skall säkerhetskontrollen vid vissa tillfällen kunna ske som inpasseringskontroll vid entréerna till riksdagens byggnader (1 §). Därmed kan kontrollen omfatta samtliga lokaler där riksdagen bedriver verksamhet. Detta motiveras bl.a. av den utvidgade utåtriktade verksamhet som sker i riksdagens lokaler (bet. s. 9). Dessutom slopas den tidigare tidsbegränsningen för beslutet (2 §).

Vid utskottsbehandlingen uttalade Konstitutionsutskottet bl.a. att det framstår som uppenbart att det vid kammar- och utskottssammanträden finns behov av åtgärder för att garantera säkerheten, även om det inte föreligger något annat konkret hot om våldshandlingar eller andra omständigheter som innebär risk för allvarliga brott än att delar av landets politiska ledning finns samlad i lokalerna (bet. s. 10). Utskottet påtalade vidare att kontroller som genomförs med metalldetektorbåge eller handdetektor inte bland allmänheten torde uppfattas som särskilt integritetskränkande i dag och inte heller upplevas som ett hinder mot att besöka lokalerna. Behovet av säkerhet för riksdagens ledning, den politiska ledningen och andra som vistas i lokalerna måste, enligt utskottet, anses tillgodose det ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.

I sin behandling uppmärksammar Konstitutionsutskottet även Domstolsverkets förslag i DV-rapport 1997:3 och remissyttrandena över dessa (bet. s. 8 f.).

Ändringarna innebär vidare att riksdagens vaktpersonal på egen hand får utföra säkerhetskontroll som görs med metalldetektor (5 §). Kroppsvisitation på annat sätt än med hjälp av teknisk utrustning skall dock även fortsättningsvis utföras av polisman. Konstitutionsutskottet hänvisar också i denna del till att undersökning med metalldetektor inte torde upplevas som särskilt integritetskränkande samt uttalar bl.a. att riksdagens vaktpersonal är välutbildad och lämplig att utföra metalldetektorkontroll (bet. s. 10).

Det bör i detta sammanhang också uppmärksammas att det i riksdagsordningens tilläggsbestämmelser (2 kap. 4 § tilläggsbestämmelse 2.4.1 andra stycket och 4 kap. 12 § tilläggsbestämmelse 4.12.2 andra stycket) finns regler av ordningskaraktär som – utan att något formellt beslut om säkerhetskontroll har fattats – medför att säkerhet på åhörarläktaren och vid offentliga utskottssammanträden ökas. I dessa bestämmelser anges nämligen att besökare på anmodan skall avlämna ytterkläder, väskor och andra föremål som kan användas för att störa ordningen, för förvaring under besöket i för ändamålet avsedda utrymmen. Sådana regler medför automatiskt också en ökad säkerhet i och med att ordningsföreskrifterna även minskar risken för att vapen och andra föremål som kan användas i brottsligt syfte förs in i riksdagens lokaler.

Regler om säkerhetskontroll finns även i lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats. Enligt dess 1 § får till förekommande av brott som utgör allvarlig fara för säkerheten vid luftfart särskild kontroll på

flygplats äga rum. Det behöver inte finnas någon konkret misstanke om brott för att kontroll skall få ske. Förordnande om särskild kontroll meddelas av Rikspolisstyrelsen efter samråd med Luftfartsverket och skall avse viss tid, högst tre månader varje gång (2 §). Vid kontrollen skall vapen eller annat föremål som kan komma att användas vid sådant brott som anges i 1 § eftersökas (3 §). Flygpassagerare och andra som uppehåller sig inom flygplatsens område får kroppsvisiteras samt väskor och andra slutna förvaringsställen inom flygplatsområdet undersökas. Den som inte frivilligt underkastar sig kroppsvisitation kan avvisas från flygplatsens område (3 §).

Särskild kontroll utförs, också enligt 3 §, av ”polisman efter beslut av [polisstyrelsen]. Denna får förordna annan än polisman att under ledning av polisman utföra sådan kontroll”. Kontrollerna används dock i en sådan omfattning att den hårt belastade polisens resurser inte räcker till. Sedan år 1974 har därför särskild kontroll fått utföras av andra personer, s.k. flygplatskontrollanter, under ledning av polisman (prop. 1975:104, SFS 1974:599). Polis skall emellertid alltid finnas på plats för att kunna ingripa vid eventuella incidenter.

Frågan om säkerheten på flygplatserna har utretts av Lufträttsutredningen som lämnat vissa förslag i betänkandet Ny luftfartslag (SOU 1999:42). Enligt förslaget skall som huvudregel den särskilda kontrollen, som omfattar kroppsvisitation av flygpassagerare och andra samt undersökning av väskor och andra slutna förvaringsutrymmen, utföras av flygplatskontrollanter och inte av polispersonal. Vidare föreslås att den särskilda kontrollen inte längre behöver ske under ledning av polis, utan att det räcker med att polisen har tillsyn över verksamheten, och att flygplatshållaren får ett ökat inflytande över bedömningen av lämplig ambitionsnivå för säkerhetskontrollens omfattning och utförande. Den personal som genomför kontrollerna skall vara förordnad av polismyndighet och ha genomgått godkänd utbildning.

Betänkandet har remitterats. Förslaget har i huvudsak fått positivt bemötande från remissinstanserna. Förslaget är för närvarande föremål för behandling i näringsdepartementet.

Annan relevant lagstiftning

Enligt 28 kap. 11 § rättegångsbalken får – om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa – kroppsvisitation göras på den som skäligen kan misstänkas för brottet för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

Enligt 19 § polislagen (1984:387) får en polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon, i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändigt antingen av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand eller för att hans eller hennes identitet skall kunna fastställas. En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa om det med hänsyn till

omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken (brottsverktyg och vapen). Prop. 2000/01:32

Bestämmelser om kroppsvisitation finns även i ett stort antal andra författningar.

6 Säkerhetskontroll i domstol

6.1 Allmän säkerhetskontroll i domstol

Regeringens förslag: Som ett komplement till de nuvarande säkerhetskontrollerna vid domstolsförhandlingar (särskild säkerhetskontroll) ges domstolarna möjlighet att, utan koppling till ett visst mål, besluta om inpasseringskontroll med hjälp av teknisk utrustning när det finns anledning att befara att ett allvarligt brott kan komma att begås i domstolens lokaler (allmän säkerhetskontroll).

Domstolsverkets förslag överensstämmer i stort med regeringens förslag. Enligt Domstolsverkets förslag skall dock inpasseringskontroll kunna anordnas utan krav på att en konkret hotbild föreligger.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget att skapa förutsättningar för inpasseringskontroller vid domstolarnas entréer eller lämnar förslaget utan erinran. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Stockholms tingsrätt* (majoriteten), *Malmö tingsrätt* och *Riksåklagaren* avstyrker emellertid förslaget att sådan kontroll skall kunna genomföras utan att det föreligger någon som helst indikation på risk eller hotbild. *Huddinge tingsrätt* anför att allmän säkerhetskontroll i praktiken bara kommer att beslutas när en hotbild kan konstateras och *Göteborgs tingsrätt* framhåller att förslaget kan ge upphov till tillämpningsproblem, vilket kan leda till kritik i efterhand om en olyckshändelse inträffar och säkerhetskontroll inte har beslutats. Flera instanser anför att de olika kontrollformerna bör betecknas ”allmän” och ”särskild” säkerhetskontroll.

Remissinstanserna är eniga om att förslaget håller sig inom vad som är godtagbart med hänsyn till de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna. Flera uttalar att det integritetsintrång som en kontroll med tekniska hjälpmedel innebär är mycket begränsat. Många remissinstanser framhåller dock att möjligheten till säkerhetskontroll inte ensam är tillräcklig för att skapa ökad säkerhet i domstolarna och att även andra säkerhetsåtgärder bör genomföras. *Helsingborgs tingsrätt* tar upp frågan om möjligheterna till kameraövervakning i domstolarnas lokaler som ytterligare ett moment för att öka säkerheten i domstolarna.

Göteborgs tingsrätt föreslår att en försöksverksamhet vid ett begränsat antal domstolar bör genomföras innan permanent utrustning installeras vid samtliga domstolar. *Kammarrätten i Sundsvall* anser att en helt ny lag bör övervägas.

Behovet av allmänna säkerhetskontroller

Det torde aldrig vara möjligt att helt och hållet förhindra att en person som är beredd att offra sitt eget liv genomför ett våldsangrepp mot en domstol eller mot personer som uppträder i samband med en domstolsförhandling. Inte heller finns möjlighet att helt skydda domstolarna mot väpnade attacker eller bombattentat. Förslaget för att förbättra tillträdeskyddet till domstolarna är inriktat på sådana åtgärder som kan vidtas för att uppnå en godtagbar och ur olika perspektiv rimlig säkerhetsnivå.

Enligt nuvarande regler om säkerhetskontroll vid domstol kan kontroll anordnas för en viss förhandling. Vidare ställs det krav på en konkret hotbild för att säkerhetskontroll skall få ske. Det fordras i dag att det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med den aktuella domstolsförhandlingen kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom (1 § säkerhetskontrollagen).

Domstolsverket och några remissinstanser har konstaterat att den allmänna risknivån har höjts. Flera anför att det förekommer hot mot domstolarna som inte kan kopplas till ett visst mål utan som i stället är av en mer generell natur. Det konstateras att antalet säkerhetskontroller vid domstolsförhandlingar har ökat, särskilt i storstadsregionerna. Nya typer av brottslighet, särskilt sådan som hänger samman med vissa s.k. mc-gäng samt brottslighet med nazistiska och andra antidemokratiska förtecken, har bidragit till större risker för våldsdåd i domstolarna.

Både i Domstolsverkets och i Riksåklagarens rapporter betonas att möjligheterna till att genomföra säkerhetskontroller bör utökas och att det nu gällande kravet på att det till följd av särskilda omständigheter skall finnas risk för allvarlig brottslighet för att säkerhetskontroll skall få genomföras innebär en onödigt hög tröskel. Det föreslås därför att kravet på ”särskilda omständigheter” vid riskbedömningen enligt 1 § säkerhetskontrollagen skall slopas, eftersom detta leder till en alltför restriktiv tillämpning som ofta hindrar beslut om säkerhetskontroll i framför allt tvistemål och förvaltningsmål. Domstolsverket framhåller att det, enligt åklagare och domare, är mycket ovanligt att en konkret hotbild kan konstateras. Trots att säkerhetskontrollagen är avsedd att tillämpas för förhandlingar i alla måltyper förekommer, enligt Domstolsverket, kontroller i praktiken nästan uteslutande i brottmål. Endast *Stockholms tingsrätt* redovisar i sitt remissvar att kontroll i tvistemål har förekommit. Samtidigt kan det noteras att flera uppmärksammade våldsdåd har haft anknytning till andra typer av mål än brottmål. Även i t.ex. familje- och egendomsrättsliga mål kan parter och andra inblandade komma att engagera sig så starkt att säkerhetsrisker uppstår. I dessa fall saknas dock ofta möjligheter för domstolar och polisen att få kännedom om riskerna.

Stockholms tingsrätt delar inte uppfattningen att riskerna har ökat och att det generellt är mycket ovanligt att en konkret hotbild kan iakttas. Enligt tingsrättens mening är det snarare en fråga om hur stora efterforskningar som görs för att så långt som möjligt konkretisera hotbilden. Riksåklagaren delar däremot Domstolsverkets uppfattning, men påpekar

att svårigheterna att upptäcka hotsituationer kan överbryggas genom ett förbättrat och mer strukturerat informationsutbyte mellan myndigheter.

Domstolsverket påpekar också att även andra faktorer än svårigheten att konstatera en konkret hotbild talar mot säkerhetskontroller i andra mål än brottmål. En sådan faktor är den integritetskränkning som en kontroll i ett särskilt mål innebär.

Den nuvarande regleringen av möjligheterna att genomföra säkerhetskontroll i domstol innebär alltså att sådana kontroller inte kan genomföras i vissa situationer trots att det föreligger säkerhetsrisker. Det är av största vikt att domstolarna skall kunna fullgöra sin verksamhet och därvid tillhandahålla en god säkerhet för dem som besöker eller arbetar i domstolen. För att möta detta behov av förbättrad säkerhet bör det införas en möjlighet att, som alternativ eller komplement till de nuvarande säkerhetskontrollerna vid domstolsförhandlingar, anordna inpasseringskontroller i domstolarna. Kontrollen bör i huvudsak utföras med hjälp av teknisk utrustning. För att åstadkomma erforderlig samordning mellan de olika kontrollformerna bör bestämmelser om den nya kontrollen tas in i säkerhetskontrollagen. Enligt regeringens mening kan reformen genomföras utan att den föregås av en försöksverksamhet, bl.a. eftersom reformen är så pass begränsad och endast innebär ett mindre ingrepp i den personliga integriteten. En försöksverksamhet skulle inte heller medföra några större ekonomiska besparingar (se avsnitt 10) eller andra fördelar. Som framgår av avsnitt 9 kommer regeringen utvärdera den nya lagstiftningen när den varit i kraft en tid.

Såsom några remissinstanser har påpekat bör den nya formen av säkerhetskontroll betecknas som "allmän säkerhetskontroll" och den befintliga kontrollen vid domstolsförhandlingar som "särskild säkerhetskontroll". Den närmare lagtekniska utformningen av bestämmelserna behandlas i författningskommentaren (se avsnitt 11.1).

Trots de befintliga möjligheterna till säkerhetskontroll har vissa våldshandlingar inträffat i våra domstolar. Inte heller de nu föreslagna förändringarna kommer emellertid att medföra en fullständig garanti för säkerheten, men de innebär ändå att rättsliga förutsättningar för kontroller skapas beträffande säkerhetsrisker som är svåra att bedöma och som inte kan bemötas med den nuvarande lagstiftningen. Ett fullständigt skydd, t.ex. genom permanenta kontrollåtgärder, skulle innebära alltför kraftiga avsteg från den grundlagsskyddade domstolsoffentligheten. En så drastisk åtgärd kan inte anses vara motiverad.

Som många remissinstanser har pekat på är det flera faktorer som bidrar till en högre grad av säkerhet. En högre uppmärksamhet på riskerna för att våldshandlingar kan begås, bättre planering och beredskap för incidenter samt lokalförändringar är viktiga delar i det säkerhetshöjande arbetet. I Åklagarväsendets rapport 1995:7 finns förslag om åtgärder för ett förbättrat informationsutbyte mellan myndigheter genom t.ex. strukturerade nätverk och säkerhetsplaner (se vidare avsnitt 6.2). Ytterligare förbättringar vidtas fortlöpande genom Domstolsverkets säkerhetshöjande arbete samt genom olika förändringar av domstolsförfarandet, t.ex. möjligheterna till videokonferens.

Helsingborgs tingsrätt har tagit upp frågan om kameraövervakning som ett säkerhetshöjande medel. Kameraövervakning regleras i lagen

(1998:150) om allmän kameraövervakning (se prop. 1997/98:64, bet. 1997/98:JuU14, rskr. 1997/98:170). Enligt lagen kan tillstånd till kameraövervakning ges om intresset av sådan övervakning väger tyngre än den enskildes intresse av att inte bli övervakad. Kameraövervakning väcker nya frågor från integritetssynpunkt där den enskildes integritetsskydd måste ställas mot behovet av övervakning. Frågan om kameraövervakning vid domstolar är svår och kontroversiell (Justitiekanslern har t.ex. en annan uppfattning än Helsingborgs tingsrätt när det gäller möjligheterna och förutsättningarna för tillstånd att använda kameror för övervakning av allmänna utrymmen i domstolslokaler, se Länsrättens i Skåne län dom 1998-11-25, mål nr 2143-98). Mot bakgrund härav och då frågan får anses ligga vid sidan av detta lagstiftningsarbete och regeringen därför saknar erforderligt utredningsunderlag i frågan, är regeringen för närvarande inte beredd att lämna ett säkerhetshöjande förslag som innefattar kameraövervakning.

Förutsättningar för att genomföra en allmän säkerhetskontroll

Enligt Domstolsverkets förslag behöver det inte föreligga någon konkret hotbild med anknytning till ett visst mål för att domstolen skall kunna besluta om allmän säkerhetskontroll. Avsikten är att sådan säkerhetskontroll skall kunna komma till stånd även i fall när en konkret hotbild saknas, men det ändå kan föreligga en säkerhetsrisk.

Att säkerhetsrisken inte behöver ha någon anknytning till ett visst mål ligger i den allmänna säkerhetskontrollens natur. Med hänsyn till att den särskilda säkerhetskontrollen, på grund av bland annat integritetsintrång, kan anses vara olämplig i vissa fall, särskilt när det gäller andra mål än brottmål, bör det dock inte finnas något hinder mot att genomföra allmän säkerhetskontroll även i fall när säkerhetsrisken är hänförlig till ett visst mål. Det bör, som Stockholms tingsrätt har anfört, heller inte uteslutas att allmän säkerhetskontroll vid behov kan användas som ett komplement till en särskild säkerhetskontroll. Vid valet av alternativ måste naturligtvis alltid en proportionalitetsprövning ske.

När det gäller frågan om krav på ett någorlunda konkretiserat hot eller riskbild har Domstolsverkets förslag – som saknar ett sådant krav – fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Det kan noteras att det för säkerhetskontroll i riksdagen inte ställs krav på någon konkret hotbild utan bestämmelserna anger enbart för vilket syfte säkerhetskontroll får ske. Domstolsverkets förslag är utformat med bestämmelserna för riksdagen som förebild. I remisskritiken har det bl.a. anförts att säkerhetskontroll ändå bara kommer att genomföras när någon form av hot har identifierats och att bristen på en ”tröskel” kan ge upphov till tillämpningsproblem. När det gäller syftet med varje form av säkerhetskontroll, dvs. att förebygga och förhindra att det kan komma att förövas brott av allvarligare slag, råder det dock ingen oenighet.

Vid utformningen av reglerna måste det naturligtvis göras klart i vilka situationer en allmän säkerhetskontroll kan vara motiverad. Såväl regeringsformens proportionalitetskrav som ekonomiska överväganden torde innebära att en säkerhetskontroll bara kommer till stånd när det finns någon indikation på en säkerhetsrisk. Förutom som alternativ till

eller komplement till en särskild säkerhetskontroll, dvs. där hotet har anknytning till en viss förhandling, kan man t.ex. tänka sig situationer när ett generellt hot har framförts eller framkommit på annat sätt, när domstolen samtidigt handlägger flera mål av ett slag som skulle kunna betecknas som riskmål eller när domstolen prövar mål som utan att direkt utgöra riskmål ändå väcker starka känslor hos olika grupper i samhället. Det kan också röra sig om situationer då det allmänna samhällsklimatet på orten ger upphov till farhågor om våldsamma incidenter. I vissa fall kan det också tänkas att särskilt utsatta personer av en eller annan anledning befinner sig i domstolens lokaler och att en generell hotbild därmed kan uppstå.

I andra situationer, t.ex. när missbrukare eller andra använder domstolens lokaler som uppehållsrum eller när det inte finns någon direkt indikation på säkerhetsrisk skall andra åtgärder än säkerhetskontroll vidtas. Ett bättre alternativ i sådana situationer kan t.ex. vara att anlita ordningsvakter för att upprätthålla ordningen i domstolens lokaler. I vissa fall kan det vara känt för rätten att det mellan parterna eller andra personer som skall medverka vid en förhandling föreligger starka motsättningar, utan att det därför framkommit uppgifter som tyder på att det finns risk för ett direkt brottsligt angrepp på person eller egendom i samband med förhandlingen. Då kan det ofta vara tillräckligt att, om möjligt, flytta förhandlingen till en större rättssal eller möblera om i rättssalen så att de berörda personerna inte behöver sitta allt för nära varandra. Det kan också vara tillräckligt att se till att dessa personer kan uppehålla sig i skilda rum i väntan på att det skall bli deras tur att höras inför rätten. Sådana åtgärder torde också vara ganska vanligt förekommande vid domstolarna.

Det framstår som betänkligt att skapa möjligheter att genomföra säkerhetskontroll i domstol utan att den föranleds av någon som helst indikation på säkerhetsrisk, t.ex. som stickprovskontroller med ett allmänt avskräckande syfte. Som Hovrätten för Västra Sverige påpekar är det också med hänsyn till regeringsformen uteslutet med någon form av stickprovsmässig säkerhetskontroll utan att det föreligger en hotbild av något slag. Om sådana kontroller skulle göras möjliga är dessutom, som Göteborgs tingsrätt påpekar, utrymmet större för att utsätta domstolarna för kritik när något inträffar. Detta kan i sin tur medföra att säkerhetskontroller genomförs i större utsträckning än vad som verkligen är motiverat.

Regeringen gör den bedömningen att allmän säkerhetskontroll, bland annat för att vara förenlig med regeringsformen, måste förutsätta att någon form av konkret säkerhetsrisk kan identifieras. Tröskeln bör emellertid inte sättas särskilt högt och det bör vara tillräckligt att det finns anledning att befara att ett allvarligt brott av det slag som redan anges i säkerhetskontrollagen kan komma att begås i domstolens lokaler. För att skapa skydd mot helt oförutsägbara våldshandlingar skulle det däremot krävas permanenta kontroller, något som i enlighet med vad som anförts ovan varken kan anses förenligt med grundlagsskyddade fri- och rättigheter eller vara direkt påkallat för att förstärka tillträdesskyddet till domstolslokalerna.

Hovrätten för Västra Sverige har föreslagit att förutsättningen för att få förordna om allmän säkerhetskontroll i stället skall formuleras så att det skall vara påkallat för att förhindra att brott förövas. En sådan formulering synes emellertid enligt ordalydelsen kräva mer för att säkerhetskontroll skall få beslutas än vad som är fallet enligt den av regeringen förordade lydelsen. Med hänvisning till att tröskeln för en allmän säkerhetskontroll bör ligga så lågt som möjligt, förefaller den nu föreslagna formuleringen vara att föredra.

Grundlagsfrågor

Till sin natur innebär säkerhetskontroller i domstol en inskränkning av de grundläggande regler om integritetsskydd och domstolsoffentlighet som finns i regeringsformen (se avsnitt 5). Sådana inskränkningar är i och för sig tillåtna enligt regeringsformen men förutsätter att en avvägning görs mellan å ena sidan intresset av säkerhet för anställda, parter och andra besökare i domstolarna och å andra sidan intresset av största möjliga öppenhet i domstolarnas arbete och den enskildes intresse av skydd för den personliga integriteten.

Såsom Domstolsverket och flera remissinstanser har anfört innebär kontroll av det slag som nu föreslås ett relativt litet ingrepp i den personliga integriteten. Sådana kontroller förekommer ofta eller t.o.m. regelmässigt även i andra sammanhang, t.ex. på flygplatser, och de allra flesta är därmed bekanta med dem. Inte heller för domstolsoffentligheten kan den utvidgade möjligheten att anordna kontroller innebära någon större inskränkning. Det står alltså klart att det är fritt att underkasta sig en kontroll eller att avstå från detta och eventuellt ta de konsekvenser, processuella eller andra, som kan vara förenade med ett sådant val.

Den stora betydelse som domstolarnas möjlighet att kunna verka fritt har för det demokratiska samhället uppväger enligt regeringens mening väl de begränsade inskränkningar som nämnts. För att domstolarna skall kunna fullgöra sin verksamhet måste de anställda, nämndemän, parter, brottsoffer, vittnen och andra kunna känna sig säkra i domstolens lokaler och man får utgå från att de som besöker domstolen är beredda att underkasta sig en kontroll i detta syfte. Det är regeringens bedömning att de samhällsviktiga intressen som förslaget om allmänna säkerhetskontroller i domstol är avsedda att skydda väger tyngre än de måttliga rättighetsinskränkningar som det medför. Förslaget anses därmed falla inom det utrymme för rättighetsinskränkningar som regeringsformen anvisar.

Det bör dock framhållas att rättighetsbegränsande åtgärder aldrig, med hänsyn till den proportionalitetsprincip som kommit till uttryck i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen, får gå utöver vad som i det enskilda fallet är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett dem. Säkerhetskontroller får därmed inte beslutas slentrianmässigt. Den som skall besluta om säkerhetskontroll måste alltså noggrant överväga om säkerhetsriskerna kan minimeras till en acceptabel nivå genom andra, mindre ingripande åtgärder. Som Domstolsverket har redogjort för i rapporten finns andra förebyggande åtgärder att tillgå, såsom att hålla en viss förhandling i en större rättssal, att låta personer uppehålla sig i skilda

rum, att kalla in väktare eller civilklädd polispersonal som övervakar en domstolsförhandling eller att flytta en viss förhandling till en lokal utanför domstolen. Även när allmän säkerhetskontroll övervägs måste domstolen vid varje tillfälle ta ställning till om ett tillräckligt skydd kan ges med hjälp av andra, mindre ingripande, åtgärder. När en allmän eller särskild säkerhetskontroll genomförs är det dessutom viktigt att de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna i övrigt beaktas. Ett beslut om säkerhetskontroll och genomförandet därav måste sålunda alltid ske med beaktande av skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp, förhandlingsoffentligheten, anonymitetsskyddet samt rätten i övrigt att yttra sig och inhämta information.

6.2 Beslut om allmän säkerhetskontroll

Regeringens förslag: Beslut om allmän säkerhetskontroll skall kunna fattas i administrativ ordning av domstolschefen. Domstolschefen kan delegera beslutanderätten till någon annan lagfaren domare vid domstolen. Beslutet om kontroll skall föregås av samråd med polismyndigheten. Beslutet skall vidare gälla för viss tid och, vid behov, innehålla uppgift om vilka lokaler, dvs. vilken fastighet eller vilken adress, som beslutet avser.

Domstolsverkets förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag, men innehåller inget förslag om att beslutet vid behov skall innehålla uppgift om vilka lokaler beslutet avser. Domstolsverket föreslår även en högsta tidsgräns om en månad för beslut om allmän säkerhetskontroll.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser som särskilt uttalat sig om förslaget i denna del ställer sig tveksamma till den tidsbegränsning som Domstolsverket föreslår. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Stockholms tingsrätt* (majoriteten) anser att ett krav på omprövning kan godtas. Hovrätten påtalar att en månadsgräns inte bör tillämpas slentrianmässigt och tingsrätten anser att konstruktionen är svårbegriplig eftersom den allmänna säkerhetskontrollen, enligt förslaget, inte fordrar att några särskilda omständigheter föreligger. Även *Svenska Tidningsutgivareföreningen* framhåller att tidsgränsen inte innebär någon egentlig begränsning och att andra begränsningar därför bör övervägas, t.ex. att ett beslut inte får förnyas utan att en hotbild med i vart fall en viss konkretion kan påvisas. Några remissinstanser lämnar förslag på den lagtekniska utformningen.

Rikspolisstyrelsen understryker behovet av samråd med polisen innan beslut fattas och *Kriminalvårdsstyrelsen* föreslår att samråd även bör ske med kriminalvården. *Riksåklagaren* påtalar generellt behovet av bättre informationsutbyte när det gäller risker för brottsliga handlingar.

Skälen för regeringens förslag: Eftersom ett beslut om allmän säkerhetskontroll påverkar hela domstolens verksamhet bör det, i enlighet med Domstolsverkets förslag, fattas i administrativ ordning av domstolens chef. Beslutanderätten bör kunna delegeras till annan lagfaren domare vid domstolen.

Såsom bl.a. Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren har påpekat är det av största vikt att informationsutbytet om säkerhetsrisker m.m. mellan olika myndigheter förbättras. Indikationer om säkerhetsrisker kan i många fall förmodas komma från polismyndigheten och det är även polisen som skall utöva ledningen av den allmänna säkerhetskontrollen och vara beredd att rycka ut vid behov. Av dessa skäl är det lämpligt att beslut om säkerhetskontroll alltid sker efter samråd med polismyndigheten. När det gäller allmän säkerhetskontroll som inte har samband med något särskilt mål är det däremot svårare, särskilt i de större städerna, att söka samråd med åklagare. Någon generell samrådsplikt med åklagaren eller andra berörda, t.ex. kriminalvården bör därför inte föreskrivas i dessa fall. Däremot bör krav på samråd med åklagare också fortsättningsvis gälla vid särskild säkerhetskontroll i brottmål. Reglerna om samråd utesluter naturligtvis inte att samråd utöver vad som är föreskrivet sker med åklagare, kriminalvård och andra innan beslut fattas när domstolen finner det vara lämpligt. Vid de större domstolarna, där säkerhetsfrågor normalt aktualiseras oftare än vid de mindre, kan det också finnas fördelar med mer permanenta former för samråd mellan domstol och polis. På sina håll finns s.k. samrådsgrupper där domare, poliser och i vissa fall även åklagare och andra personer ingår. Fördelarna med en sådan samrådsgrupp är flera, bl.a. kan man diskutera mera långsiktiga lösningar på säkerhetsproblem och det kan också underlätta för domstolen att i god tid kunna få information om eventuellt föreliggande hot mot domstolen och dess personal och även om risker i samband med en kommande förhandling (jfr prop. 1980/81:114 s. 16). Vikten av ett bättre informationsutbyte mellan olika myndigheter kommenteras även i avsnitt 6.1. Frågan om underrättelse av beslut behandlas vidare i författningskommentaren (se avsnitt 11.1). Också utan samråd kan viktig information om eventuella hotbilder erhållas från personer som på ett eller annat sätt är involverade i ett pågående mål eller på annat sätt har kännedom om förhållanden som kan medföra säkerhetsrisker för domstolen. Om en person känner till förhållanden som gör att denne misstänker att brott kan komma att begås i domstolens lokaler, kan detta också leda till att personen själv begär att domstolen skall förordna om säkerhetskontroll. Domstolen får då bedöma uppgifterna och vidta de åtgärder den anser lämpliga (om överklagande av domstols beslut rörande säkerhetskontroll, se avsnitt 8).

Förslaget om en tidsbegränsning av beslut om allmän säkerhetskontroll är i linje med principen att inskränkningar av grundlagsskyddade rättigheter skall vara så begränsade som möjligt. Tidsbegränsningen innebär dock inte, vilket även några remissinstanser har framhållit, någon egentlig begränsning av möjligheterna att besluta om sådana kontroller. Domstolarna kan, allt eftersom en säkerhetsrisk med viss konkretion kan identifieras, förordna om allmän säkerhetskontroll under den tid som säkerhetsrisken bedöms komma kunna föreligga. Om högre krav skulle ställas, medför detta att utrymmet för beslut också skulle begränsas. En sådan ordning skulle motverka syftet med de allmänna kontrollerna, nämligen att skapa en möjlighet att möta mera diffusa säkerhetsrisker. Enligt regeringens förslag krävs det, till skillnad från Domstolsverkets förslag, att det finns anledning att befara att ett allvarligare brott kan komma att begås i domstolens lokaler, dvs. att det finns någon form av

konkretiserad indikation på en säkerhetsrisk (se avsnitt 6.1). Tiden under vilken kontrollen skall pågå skall därmed också vara avhängig denna risk, varför en kontinuerlig prövning måste göras i fråga om huruvida risken kvarstår.

Det kan i sammanhanget noteras att den tidsbegränsning om en månad som infördes år 1990 i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler (se SFS 1990:125), togs bort år 1999 (se SFS 1999:22). I den nya lydelsen föreskrivs i stället att beslut om säkerhetskontroll skall avse visst tillfälle, visst sammanträde eller viss tid (2 §).

Som tidigare anförts är allmän säkerhetskontroll inte avsedd att vara kontinuerlig utan i stället tidsbegränsad. Det bör därför föreskrivas att beslutet om sådan kontroll skall avse viss tid. Att föreskriva en viss i dagar, veckor eller månader angiven längsta tidsgräns framstår däremot inte som motiverat mot bakgrund av vad som anförts ovan. På detta sätt understryks även att tiden för kontrollen måste fastställas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och inte slentrianmässigt till en angiven tidsperiod.

Domstolsverkets förslag innehåller inget förslag om att ett beslut om allmän säkerhetskontroll skall innehålla uppgift om vilken eller vilka lokaler som beslutet avser. En sådan uppgift skulle emellertid, enligt regeringens bedömning, vara nödvändig i vissa fall då den beslutande domstolen har lokaler på olika adresser. Detta är i dag fallet med några av landets större domstolar, men också domstolar som håller förhandling vid s.k. tingsställen. Det förekommer också att domstolar håller förhandlingar i andra lokaler än domstolens egna (t.ex. höll Göteborgs tingsrätt huvudförhandling med anledning av brandkatastrofen i Göteborg 1998 i Svenska Mässans lokaler i Göteborg). En uppgift om vilken lokal beslutet gäller kommer också kunna bli behövligt i de fall en hovrätt håller förhandling på annan ort. För att inga tvivel skall råda om vilken eller vilka lokaler – i meningen adresser eller fastigheter – som beslutet avser bör beslutet därför, vid behov, innehålla en uppgift om detta.

6.3 Säkerhetskontrollens omfattning och utförande

Regeringens förslag: Allmän säkerhetskontroll i domstol skall omfatta besökare till domstolen och genomföras som en inpasseringskontroll. Syftet med kontrollen är att eftersöka vapen och andra farliga föremål. Kontrollen får omfatta kroppsvisitation och undersökning av väskor, paket m.m. med hjälp av teknisk utrustning, t.ex. larmbåge, handmetall-detektor och röntgenmaskin. Manuell kroppsvisitation får endast ske om det finns särskilda skäl för åtgärden.

Vid allmän säkerhetskontroll skall i princip samma personer som vid särskild säkerhetskontroll samt anställda vid domstolen vara undantagna från kontrollen. Därutöver skall personer som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av offentligt uppdrag undantas från båda formerna av kontroll. Ytterligare undantag är också möjliga. Om särskilda skäl föreligger får dock domstolen, vid allmän säkerhetskontroll, inskränka kretsen av personer som är generellt undantagna från kontrollen.

I lagen förtydligas att identitetskontroll endast får äga rum för att kunna fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från kontrollen.

Samma regler som för särskild säkerhetskontroll skall gälla i fråga om följden av att vägra underkasta sig allmän säkerhetskontroll och om särskilda undantag från kontrollen. Beslut om särskilt undantag skall fattas av den som har beslutat om säkerhetskontrollen, vilket när så är möjligt skall ske efter samråd med den eller de som handlägger målet där personen har kallats.

Domstolsverkets förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser som särskilt uttalat sig om förslaget i denna del ställer sig tveksamma till omfattningen av den allmänna säkerhetskontrollen och har synpunkter på hur den skall utföras.

Rikspolisstyrelsen uttalar att säkerhetskontroller bör omfatta alla personer som besöker domstolen och att generella undantag av principiella skäl bör avskaffas. *Stockholms tingsrätt* påtalar att praktiska problem kommer att uppstå, särskilt vid större domstolar, om andra än de anställda skall undantas från den allmänna säkerhetskontrollen. Två rådmän vid *Länsrätten i Värmlands län* (minoritet) anser att alla, inklusive rättsens ledamöter, bör kunna omfattas av kontrollen i undantagsfall.

Hovrätten för Västra Sverige och *Kammarrätten i Sundsvall* anför att manuell kroppsvisitation normalt bör kunna förekomma också vid allmän säkerhetskontroll.

Justitiekanslern föreslår att det av lagtexten uttryckligen skall framgå att enskild som inte tillhör den krets som skall undantas från kontrollen inte får underkastas identitets- eller legitimationskontroll. *Svenska Tidningsutgivareföreningen* framför ett liknande förslag. *Stockholms tingsrätt* anför att legitimationskontroll kan vara aktuell endast i fråga om personer som undantas från kontrollen.

Skälen för regeringens förslag: Kontrollen måste utföras på ett sätt som uppfyller syftet med densamma samtidigt som integritetsintrånget blir så litet som möjligt. Kontrollen bör dessutom kunna genomföras relativt enkelt och snabbt och så att praktiska tillämpningsproblem undviks.

Allmän säkerhetskontroll är avsedd att vara en inpasseringskontroll till domstolens lokaler. Som *Stockholms tingsrätt* har pekat på kan det i vissa fall med hänsyn till utformningen av domstolens lokaler vara lämpligast att placera kontrollen på annan plats än i entrén till lokalerna, t.ex. på ett visst våningsplan. Som beteckningen anger är dock den allmänna säkerhetskontrollen avsedd att vara en generell kontroll av besökare till domstolen, men inte en kontroll utanför en viss förhandlingssal. En kontroll som bara är avsedd att omfatta dem som närvarar vid en viss förhandling och därför anordnas i omedelbar anslutning till förhandlingssalen skall därför även fortsättningsvis uppfylla kraven för särskild säkerhetskontroll och beslutanderätten skall vara förbehållen rätten eller dess tillämnade ordförande.

De kontrollåtgärder som kan komma i fråga vid allmän säkerhetskontroll är desamma som får förekomma enligt nuvarande reglering, dvs. kroppsvisitation och undersökning av väskor och paket m.m. Bedömningen i avsnitt 6.1 av hur den allmänna säkerhetskontrollen förhåller sig till grundlagsskyddade rättigheter, utgår från att kontrollen i första hand skall genomföras med hjälp av metalldetektor eller annan liknande teknisk anordning, vilket också Domstolsverket föreslår. Kroppsvisitation och undersökning av föremål som sker med hjälp av tekniska hjälpmedel uppfyller de inledningsvis angivna målsättningarna och bör därför väljas som den normala metoden vid genomförandet av allmän säkerhetskontroll.

Teknisk utrustning som kan vara aktuell är s.k. larm- eller säkerhetsbågar och handmetalldetektorer samt, vilket några remissinstanser särskilt har påpekat, röntgenutrustning för undersökning av föremål. Med hänsyn till att de allmänna säkerhetskontrollerna inte är avsedda att genomföras som mer eller mindre permanenta åtgärder (se avsnitt 6.2) finns det inget behov av att utrusta varje domstol med sådan utrustning. Inköp av vakttjänster och teknisk utrustning kommer i stället ske centralt med möjlighet för domstolarna att vid behov rekvirera aktuell utrustning och personal från kontrakterat vaktbolag. De ekonomiska konsekvenserna av regeringens förslag redovisas i avsnitt 10.

Manuell kroppsvisitation är inte avsedd att förekomma vid allmän säkerhetskontroll annat än om den tekniska utrustningen ger utslag för otillåtna föremål. Ett par remissinstanser har framhållit att detta klart bör framgå av lagtexten. Regeringen delar denna bedömning. Det bör alltså föreskrivas att kroppsvisitation som sker på annat sätt än genom användande av metalldetektor eller liknande anordning vid allmän säkerhetskontroll bara är tillåten om särskilda skäl föreligger. Frågan om vem som bör få genomföra kroppsvisitation på annat sätt än med hjälp av teknisk utrustning behandlas i avsnitt 6.4.

De kontrollåtgärder som föreslås beträffande allmän säkerhetskontroll skiljer sig från vad som gäller vid särskild säkerhetskontroll. I det senare fallet ställs det inte något krav på att kontrollen i första hand skall utföras med hjälp av tekniska anordningar – vilket dock i praktiken ofta torde vara fallet – utan polismyndigheten får från fall till fall avgöra hur kontrollen skall gå till. För särskild säkerhetskontroll ställs inte heller något krav på särskilda skäl för att manuell kroppsvisitation skall få genomföras, men en proportionalitetsavvägning måste naturligtvis alltid göras och en kroppsvisitation bör inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver (prop. 1980/81:114 s. 23). Reglerna om kontrollåtgärder vid särskild säkerhetskontroll bör inte ändras.

Generella undantag från säkerhetskontrollen

Enligt Domstolsverkets förslag skall vissa kategorier av personer vara generellt undantagna från allmän säkerhetskontroll. Det gäller rättsledamöter och andra som infinner sig i domstolen på grund av utövande av allmän tjänst samt advokater. Härtill skall andra personer kunna

undantas om särskilda skäl föreligger. Förslaget motsvarar vad som gäller vid särskild säkerhetskontroll. Härutöver bör anställda vid domstolarna generellt undantas från kontroller. Flertalet remissinstanser som yttrat sig har inte haft något att erinra mot förslaget.

Lagrådet anser emellertid att den föreslagna kretsen av generellt undantagna personer vid en allmän säkerhetskontroll skulle bli alltför begränsad och att det kan förefalla rimligt att också den som på grund av myndighets förordnande skall fullgöra en uppgift i domstolen är generellt undantagen från säkerhetskontroll, även om han eller hon inte är i allmän tjänst. Det kan t.ex. gälla pensionerade domare som fullgör vissa dömande uppgifter eller offentliga försvarare och offentliga biträden som inte är advokater. Regeringen ansluter sig till Lagrådets bedömning, vilket innebär att också personer som utför ett offentligt uppdrag generellt skall undantas från allmän säkerhetskontroll. I sammanhanget måste beaktas att de nu aktuella personerna är förordnade av domstolen. Deras förordnande skall grundas på en lämplighetsbedömning, vilken även måste anses omfatta personernas tillförlitlighet i säkerhetshänseende. Förutom pensionerade ordinarie domare bör alltså även t.ex. offentliga försvarare och biträden samt målsägandebiträden som inte är advokater undantas från säkerhetskontroll. Med hänsyn till vad som nu sagts om skälen för att undanta dessa personer från kontroll, anser regeringen att det inte heller finns några bärande skäl för att de fortsättningsvis skall omfattas av särskild säkerhetskontroll. Regeringen anser således att ifrågavarande personer generellt skall undantas från båda formerna av kontroll. En pensionerad ordinarie domare som vid domstol skall fullgöra vissa dömande uppgifter, undantas emellertid redan från särskild säkerhetskontroll i egenskap av ledamot av rätten.

Vid allmän säkerhetskontroll kan en ordning med generella undantag föranleda tillämpningsproblem och Stockholms tingsrätt har anfört att den allmänna säkerhetskontroll som Domstolsverket har föreslagit kan vara besvärlig att genomföra i praktiken, särskilt vid större domstolar. För en domstol med ett mycket stort antal besökare dagligen vore det, enligt tingsrätten, administrativt ogörligt att kräva legitimation av alla som föreslås kunna bli generellt undantagna från kontrollen. Tingsrätten anser därför att den allmänna säkerhetskontrollen bör omfatta alla som skall passera densamma, i vart fall om de inte är anställda vid domstolen. Rikspolisstyrelsen har i sitt yttrande väckt frågan om inte generella undantag över huvud taget bör avskaffas av principiella skäl.

I yttrandet från Länsrätten i Värmlands län framhåller några rådmän att det kan förekomma undantagsfall när det kan vara befogat att kontrollera alla, t.o.m. rättsens ledamöter, och de föreslår därför en ordning med en fakultativ möjlighet att meddela generella undantag.

Generella undantag för vissa personkategorier kan, särskilt vid större domstolar, förväntas medföra att allmänna säkerhetskontroller blir mer komplicerade och tar längre tid att genomföra än om alla som passerar kontrollen undersöks. Motsvarande problem uppstår inte alls i samma utsträckning vid särskild säkerhetskontroll. Tillämpningssvårigheterna talar emot att generella undantag bör gälla vid allmän säkerhetskontroll.

De grupper av personer som föreslås undantagna från kontrollen kan dock, som tidigare sagts, inte anses utgöra någon säkerhetsrisk utan är

tvärtom nödvändiga för domstolarnas verksamhet. Det vore därför betänkligt att kräva att de måste underkasta sig säkerhetskontroll. Domare och andra anställda vid domstolen, nämndemän, andra som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av allmän tjänst eller offentligt uppdrag samt advokater bör därför i princip vara generellt undantagna från allmän säkerhetskontroll.

Det går dock inte att bortse från de praktiska invändningar som har rests, vilka inte alltid kan begränsas genom separata ingångar eller andra åtgärder. Såsom Stockholms tingsrätt har framhållit kan praktiska svårigheter med att genomföra kontrollen komma medföra att allmän säkerhetskontroll över huvud taget inte genomförs. Det bör därför finnas utrymme för domstolen att vid allmän säkerhetskontroll besluta om inskränkningar i undantagskretsen om särskilda skäl föreligger, t.ex. stora verkställighetsproblem. Däremot bör reglerna om generella undantag vid särskild säkerhetskontroll kvarstå oförändrade.

Liksom vid särskild säkerhetskontroll bör domstolen också vid allmän säkerhetskontroll ha möjlighet att fakultativt besluta om ytterligare undantag från kontrollen. Nedan återkommer frågan om särskilda undantag beträffande personer som vägrar att underkasta sig säkerhetskontrollen.

Identitetskontroll m.m.

Såväl i förarbetena till säkerhetskontrollagen (prop. 1980/81:114 s. 11 f.) som i Domstolsverkets rapport (s. 33 f.) betonas att säkerhetskontrollen inte får förenas med åtgärder för att undersöka en persons identitet eller ärende, annat än för att kunna fastställa att personen har rätt att undantas från kontrollen. Motivet för detta är främst att tillförsäkra det grundlagsskyddade anonymitetsskyddet (se ovan avsnitt 6.1). Liksom detta grundlagsskydd omfattar rätten att ta del av allmänna handlingar utan att behöva uppge sin identitet, måste också den som vill bevista en domstolsförhandling eller i annat ärende besöka domstolen kunna göra detta utan att behöva uppge sitt namn eller underkasta sig identitetskontroll.

Justitiekanslern, Rikspolisstyrelsen och Svenska Tidningsutgivareföreningen har särskilt tagit fasta på frågan om identitetskontroll och anonymitetsskydd i sina remissvar och föreslagit att detta föreskrivs särskilt i lagen. Rikspolisstyrelsen anför, beträffande anonymitetsskyddet, att bestämmelserna i 5 § andra stycket säkerhetsskyddslagen (1996:627) kan tjäna som förebild. Där föreskrivs att säkerhetsskyddet enligt lagen skall utformas med beaktande av enskildas rätt att enligt tryckfrihetsförordningen ta del av allmänna handlingar.

Det har ovan (avsnitt 6.1) betonats att det är mycket viktigt att den s.k. proportionalitetsprincipen liksom samtliga de grundlagsskyddade fri- och rättigheter som aktualiseras inför ett beslut om och vid genomförandet av en säkerhetskontroll beaktas. Beaktandet av dessa fri- och rättigheter är dock någonting som också varit en nödvändig förutsättning för hela säkerhetskontrollagens tillkomst och utgör de yttre ramarna för lagen. Eftersom lagstiftningen således i sig redan innefattar ett beaktande av dessa fri- och rättigheter, behöver anonymitetsskyddet enligt regeringens bedömning inte uttryckligen anges i lagen på föreslaget sätt.

Personer som uppger sig tillhöra kretsen av de generellt undantagna (se ovan) bör kunna avkrävas legitimation eller annat likvärdigt bevis på att de har en ställning som berättigar till undantag. Detsamma bör gälla den som, när frågan uppstår, kan komma i fråga för ett särskilt undantag från säkerhetskontroll. Detta innebär inte någon inskränkning av offentlighetsprincipen. Konsekvensen av vägran eller oförmåga att visa upp ett sådant dokument är att personen måste genomgå en säkerhetskontroll för att få tillträde till domstolslokalen, inte att han eller hon vägras tillträde till denna. Även domstolens personal bör i detta syfte kunna avkrävas legitimation eller liknande. Det är naturligtvis inte meningen att legitimation skall avkrävas slentrianmässigt, utan endast i de fall då personen inte är känd för kontrollpersonalen. Andra personer än de som åberopar undantag från kontrollen och domstolens personal får aldrig avkrävas legitimation eller tillfrågas om sin identitet eller ärende på ett sådant sätt att det skulle innebära en inskränkning av den enskildes grundlagsskyddade rätt till anonymitet. Regeringen delar, i detta avseende, den uppfattning som några remissinstanser har anfört att detta uttryckligen bör anges i lagtexten. För att tydliggöra att identitetskontroll endast får ske när någon som vill få tillträde till domstolens lokaler uppger sig vara undantagen från säkerhetskontroll och inte för att allmänt klarlägga vilka personer som skall undantas från kontroll, har på *Lagrådets* inrådan lagtexten förtydligats i detta hänseende. I lagen anges således att identitetskontroll endast får äga rum för att kunna fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från säkerhetskontroll.

Vägran att underkasta sig kontroll och särskilda undantag från kontrollen

Om en person som inte är undantagen enligt 3 § säkerhetskontrollagen vägrar att underkasta sig allmän säkerhetskontroll bör följden, liksom vid särskild säkerhetskontroll, i princip vara att personen vägras tillträde till de lokaler som omfattas av kontrollen. Frågan om förvaring av föremål som alternativ till kontroll behandlas under avsnitt 6.5.

När en person som har kallats att infinna sig till en förhandling vägrar att undergå allmän säkerhetskontroll, uppstår samma frågeställningar som vid särskild säkerhetskontroll. Det avser främst parterna, ombud som inte är undantagna från kontrollen, målsägande, vittnen, sakkunniga och tolkar. De som är kallade att inställa sig vid domstolen är ofta skyldiga att infinna sig och för dem som har ålagts personlig inställelse finns det möjlighet att föreskriva olika former av sanktioner vid utevaro, t.ex. att utge vite, dömas till böter eller hämtas till rätten. Utevaro kan även medföra skyldighet att betala rättegångskostnader. I vissa fall kan dom eller avskrivningsbeslut meddelas när en part inte inställer sig.

Beträffande särskild säkerhetskontroll har frågan lösts så att den som verkställer kontrollen omedelbart skall anmäla till domstolen, dvs. rätten eller rättens tilltänkta ordförande, om någon annan än en åhörare vägrar att underkasta sig kontrollen. Domstolen har då möjlighet att ompröva beslutet och särskilt medge att personen undantas från kontrollen (6 § andra stycket). Detsamma gäller om ett farligt föremål påträffas hos någon annan än en åhörare, men inte beslagtas, och personen vägrar att

lämna det till förvaring (7 § tredje stycket). Vid bedömningen om särskilt undantag skall lämnas skall domstolen bl.a. väga in orsaken till vägran, risken för att personen för med sig ett farligt föremål och möjligheten till bevakning i rättssalen. Betydelsen för rättegången om personen inte hörs bör också inverka på domstolens bedömning (prop. 1980/81:114 s. 24 f.).

På Lagrådets inrådan (se prop. 1980/81:114 s. 202 f.f.) infördes dessutom en bestämmelse om att domstolen beträffande den som kan hämtas till rätten om han eller hon uteblir – vilket enligt rättegångsbalken gäller tilltalad i brottmål, part i ett indispositivt tvistemål, målsägande som skall höras i anledning av åklagarens talan samt vittne – får förordna att personen trots sin vägran att genomgå säkerhetskontroll, skall genomgå säkerhetskontroll (6 § andra stycket). Lagrådet motiverade detta bl.a. med att det inte förefaller lämpligt att en sådan person tillåts välja mellan att undergå säkerhetskontroll eller att avlägsna sig från rätten för att därefter till äventyrs hämtas, kanske redan samma dag, och i samband därmed skyddsvisiteras. Motsvarande skulle enligt Lagrådet gälla för den som kan hämtas till rätten och som vägrar att lämna från sig ett medfört föremål för förvaring. Denne kan alltså tvingas lämna ifrån sig föremålet till förvaring (7 § tredje stycket).

Domstolsverket har föreslagit att samma ordning i princip skall gälla vid allmän säkerhetskontroll och fört en diskussion om vem som i dessa fall bör besluta om särskilda undantag, den som beslutat om kontrollen alternativt rätten eller rättens tillämnade ordförande för den förhandling till vilken personen har kallats. Domstolsverket har stannat för lösningen att den som beslutat om kontrollen också skall besluta om särskilda undantag samt bl.a. anfört att detta kan vara en fördel för uppfattningen om rättens objektivitet i känsliga mål, t.ex. i vårdnadsfall. Enligt förslaget skall dock samråd om möjligt ske med rätten, eller dess tilltänkta ordförande, i det mål där den aktuella förhandlingen hålls. Förslaget har godtagits vid remissbehandlingen, men Justitiekanslern påpekar att förfarandet kan leda till avsevärd tidsutdräkt.

Regeringen finner den föreslagna lösningen vara lämplig och gör bedömningen att den är praktiskt genomförbar. Vid allmän säkerhetskontroll skall därmed den som fattar beslutet om kontrollen med stöd av 2 § också besluta om särskilda undantag från kontrollen eller, beträffande den som får hämtas till domstolen vid utevaro, att personen skall kontrolleras eller lämna från sig föremål till förvaring trots sin vägran. Beslutet skall, när så kan ske, fattas efter samråd med rättens tillämnade ordförande eller, om förhandlingen har inletts, med rätten. Det är dock inte fråga om någon absolut samrådsplikt. Undantag bör få göras t.ex. om den med vilken samråd skall ske inte kan nå inom rimlig tid eller om samrådet av annan orsak skulle leda till oacceptabel tidsutdräkt och därmed möjligen också verkställighetsproblem. Om den person som beslutat om kontrollen också skall vara ordförande vid en förhandling som ännu inte inletts, behöver naturligtvis inte heller något samråd ske. Vägran att genomgå säkerhetskontroll torde inte inträffa särskilt ofta. Syftet med samråd är inte bara att möjliggöra välgrundade bedömningar i fråga om undantag från kontroll, utan även att möjliggöra riktiga bedömningar av hur målet skall handläggas och om personen kan anses ha laga förfall om han eller hon inte inställer sig till förhandlingen m.m.

Om domstolens chef eller den domare som efter delegation beslutat om allmän säkerhetskontroll inte personligen finns tillgänglig på domstolen när fråga om särskilt undantag uppkommer, kan frågan lämpligen avhandlas på telefon med vederbörande. Om domstolens chef inte kan nås på telefon, kan dennes ställföreträdare på domstolen (se t.ex. 47 § förordningen [1996:381] med tingsrättsinstruktion och 41 § förordningen [1996:382] med länsrättsinstruktion) fatta beslut i frågan. Kan den domare som fått beslutanderätten delegerad till sig inte nås på telefon, bör domstolens chef kunna fatta beslut i frågan.

Den möjlighet som finns att vägra en person som kallats till en förhandling tillträde om han inte frivilligt genomgår säkerhetskontroll kan inte anses strida mot artikel 6 i Europakonventionen, även om möjligheten kan innebära att en kallad part inte ovillkorligen har rätt att närvara vid förhandlingen. Som anförts i avsnitt 6.1 står det var och en fritt att underkasta sig en kontroll eller att avstå från detta och ta de konsekvenser, processuella eller andra, som kan vara förenade med ett sådant val. Normalt får alltså, som *Lagrådet* också särskilt framhållit, en vägran att underkasta sig säkerhetskontroll med åtföljande frånvaro från en förhandling anses innebära att parten själv valt att inte närvara. Något problem uppkommer då inte i förhållande till konventionen (jfr Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 170.). Regeringen delar *Lagrådets* bedömning att domstolarna, vid sin prövning av huruvida särskilda undantag från kontroll skall ges, alltid bör beakta artikel 6 i Europakonventionen.

6.4 Användningen av ordningsvakter vid säkerhetskontroll i domstol

Regeringens förslag: Allmän säkerhetskontroll i domstol skall kunna utföras av annan personal än polismän. Sådan personal skall ha ordningsvaktutbildning och vara förordnad av den ansvariga polismyndigheten. Kontrollen skall utföras under polismans ledning. Särskild säkerhetskontroll bör såsom i dag utföras av polispersonal, men skall vid behov kunna ske med biträde av ordningsvakter.

Kroppsvsitation som sker på annat sätt än genom användande av metalldetektor eller liknande anordning får utföras av polisman eller av ordningsvakt som polismyndigheten har godkänt för uppgiften.

Domstolsverkets förslag: Båda typerna av säkerhetskontroll bör få genomföras av ordningsvakter med särskilt förordnande under ledning av polisman. När det gäller särskild säkerhetskontroll skall det ankomma på polismyndigheten att avgöra huruvida särskilt förordnade ordningsvakter i någon mån kan tjänstgöra vid kontrollen i stället för polispersonal.

Remissinstanserna: Bland de remissinstanser som särskilt yttrat sig angående möjligheten att låta annan än polisman utföra kontrollerna har flera tillstyrkt förslaget, bl.a. *Rikspolisstyrelsen*, *Kriminalvårdsstyrelsen* och *Länsstyrelsen i Stockholms län*. *Svea hovrätt* och *Stockholms tingsrätt* tillstyrker förslaget såvitt avser allmän säkerhetskontroll, men avstyrker det i fråga om särskild säkerhetskontroll. Stockholms tingsrätt anser

vidare att kravet på att kontrollen skall ske under polismans ledning är onödigt. Endast *Länsrätten i Värmlands län* (majoriteten) avstyrker helt att annan än polis skall kunna genomföra säkerhetskontroller. *Rikspolisstyrelsen* har i ett separat ärende (Ju95/1434, se avsnitt 3) föreslagit att polismyndigheten bör ges möjlighet att förordna annan än polisman att under ledning av polisman utföra säkerhetskontroll vid domstolsförhandling. Förslaget motsvarar vad som efter lagändring 1974 gäller för säkerhetskontroll vid flygplats. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har i samma ärende (Ju95/1434), utan att framställa något formellt förslag om lagändring, uttalat att det kan finnas skäl att överväga en möjlighet att låta andra än polismän utföra säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar om dessa uppdrag tenderar att öka. Vad som bör diskuteras är enligt länsstyrelsen i så fall en lagändring motsvarande den som Rikspolisstyrelsen föreslår.

Skälen för regeringens förslag: Uppgifter som tidigare varit förbehållna polispersonal utförs i dag i stor utsträckning av andra personer. Vissa uppgifter utförs av godkända väktare enligt lagen (1974:191) om bevakningsföretag och av ordningsvakter enligt lagen (1980:578) om ordningsvakter. Enligt 23 a § polislagen (1984:387) har polisen möjlighet att förordna den som inte är anställd som arrestantvakt eller passkontrollant inom polisväsendet och inte heller är polisman att tjänstgöra som sådan vakt eller kontrollant. Vidare finns det sedan den 1 januari 1999 föreskrifter i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt och lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. som medger att kriminalvården förordnar väktare från auktoriserade bevakningsbolag för vissa bevakningsuppgifter (se prop. 1997/98:95 s. 64 f.f.).

Även särskilt reglerade säkerhetskontroller får i viss utsträckning utföras av annan än polisman. Sedan 1974 får särskild kontroll på flygplats under ledning av polisman utföras av andra personer som förordnats av polismyndigheten. I samband med ändringen uttalade departementschefen att den särskilda flygplatskontrollen polisiärt sett är av rutinbetonad och enkel natur och därför väl kan utföras av personer utan polisutbildning (prop. 1974:105 s. 7 f.). Att använda polispersonal för de aktuella uppgifterna ansågs därför vara en misshushållning med tillgängliga polisresurser. Kravet att kontrollen skall ske under ledning av polisman motiverades med risken för att allvarliga våldsbrott kan inträffa.

Säkerhetskontroller i riksdagen skulle, enligt 4 § lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler, i dess tidigare lydelse, utföras av polisman, efter närmare anvisningar från polismyndigheten, med biträde av riksdagens vaktpersonal. Efter en lagändring som trädde i kraft den 1 april 1999 (SFS 1999:22) får sådan kontroll numera utföras antingen av polisman eller, efter polismyndighetens förordnande, av vaktpersonal vid riksdagen (5 §). Medverkan av polis krävs bara vid annan form av kroppsvisitation än genom metalldetektor eller liknande anordning. Konstitutionsutskottet uttalade att det inte längre finns samma behov av medverkan från polisens sida vid säkerhetskontroll, eftersom kontroll med metalldetektor inte längre torde upplevas som särskilt integritetskränkande och då vaktpersonalen är väl utbildad samt lämplig för de aktuella uppgifterna (bet. 1998/99:KU7 s. 10).

Det kan också i sammanhanget nämnas att bevakning av skyddsobjekt (t.ex. riksdagsbyggnaden) enligt lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m., får utföras av polismän, men även av särskilt utsedd personal, s.k. skyddsvakter, med relativt vittgående befogenheter.

När det gäller säkerhetskontroll i domstol har Domstolsverket anfört att uppdragen i dag är betungande för polisen och att erforderliga polisresurser skulle saknas för att utföra allmänna säkerhetskontroller. I fråga om särskild säkerhetskontroll bör det ankomma på polismyndigheten att avgöra huruvida särskilt förordnade säkerhetsvakter i någon mån kan tjänstgöra vid kontrollen i stället för polispersonal. Rikspolisstyrelsen har anfört att även säkerhetskontroll i domstolar polisiärt sett är av rutinmässig och okomplicerad beskaffenhet. I båda förslagen görs hänvisningar till vad som gäller vid flygplatskontroller enligt lagen (1970:926) om särskild kontroll vid flygplats (3 §).

Även om säkerhetskontroll i domstol polisiärt sett är rutinmässiga och, i vart fall i vissa fall, av enklare beskaffenhet skulle det ändå ställas mycket stora krav på utbildning, erfarenhet och kompetens på den vaktpersonal som enligt förslaget tillsammans med polisen skulle få utföra säkerhetskontroller i landets domstolar. Enligt regeringens bedömning kan endast ordningsvakter komma i fråga för uppgiften. Ordningsvakter medverkar i dag till att upprätthålla den allmänna ordningen och får förordnas att tjänstgöra vid olika allmänna sammankomster, vid offentliga tillställningar, lokaler och platser samt, om särskilt behov finns, även i andra fall (se 1–3 §§ i lagen [1980:578] om ordningsvakter). Bemyndigandet att få utföra säkerhetskontroller i domstol bör framgå av en ny bestämmelse i lagen. Den nuvarande 3 § i lagen innehåller en generellt avfattad bestämmelse, enligt vilken ordningsvakter får förordnas även i annat fall än som följer av 2 §, om det finns ett särskilt behov och det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Som *Lagrådet* framhållit är det med hänsyn till avfattningen av 3 § lämpligast att placera den nya paragrafen med dess specificerade uppgifter som en 2 a §. Den lagtekniska utformningen av bestämmelsen behandlas i författningskommentaren (se avsnitt 11.3).

Ordningsvakter vid allmän säkerhetskontroll

Enligt regeringens mening talar såväl hänsynen till ett effektivt nyttjande av polisens resurser som uppdragets karaktär för att låta ordningsvakter få utföra allmän säkerhetskontroll i domstolarna. Ordningsvakterna skall vara förordnade för uppgiften av polismyndigheten och det bör vara polismyndigheten som i det enskilda fallet avgör om polismän eller ordningsvakter skall utföra kontrollen. Med hänsyn till att det, enligt regeringens förslag, skall krävas en indikation på att det finns risk för allvarlig brottslighet för att allmän säkerhetskontroll skall få ske, bör kontrollen ske under ledning av polisman, vilket också Domstolsverket har föreslagit. Detta överensstämmer med vad som i dag gäller vid säkerhetskontroll på flygplatser (jfr dock förslaget i SOU 1999:42, se ovan avsnitt 5).

Enligt Domstolsverkets mening skulle det vid säkerhetskontroll i domstol räcka att polisen finns tillgänglig och kan infinna sig i domstolen inom en viss kortare tid. Stockholms tingsrätt och Rikspolisstyrelsen delar Domstolsverkets bedömning, även om tingsrätten påtalar att föreskriften om polismans ledning inte är verklighetsförankrad och därför inte behövs. När det gäller flygplatskontroll innebär motsvarande föreskrift att polismannen måste finnas tillgänglig i stationsområdet men inte att han eller hon måste finnas på plats vid kontrollen.

Huruvida ett uppfyllande av kravet på att polisman skall leda en allmän säkerhetskontroll innebär att polispersonal måste finnas tillgänglig i domstolslokalerna får avgöras från fall till fall. Vid bedömningen, som bör ske efter samråd mellan domstolen och polismyndigheten, skall det främst beaktas om polisen i den aktuella situationen kan leda kontrollen utan att fysiskt vara på plats. Andra faktorer som också bör beaktas i sammanhanget är polisens möjligheter att snabbt rycka ut till domstolen om behov uppstår, t.ex. på grund av behov av åtgärder som inte får utföras av dem som genomför kontrollen (se vidare nedan).

Ordningsvakter vid särskild säkerhetskontroll

När det gäller särskild säkerhetskontroll i domstol föreligger det en avgörande skillnad jämfört med säkerhetskontroller på flygplatser eller i riksdagen. För att en sådan domstolskontroll skall få genomföras krävs att det föreligger särskilda omständigheter som innefattar en överhängande risk för att ett allvarligt brott kan komma att begås. Även om genomförandet i många fall kan kännas rutinmässigt för den polispersonal som deltar, innebär risken för att ett allvarligt brott skall komma att begås att polismän bör utföra kontrollen. Regeringen delar alltså den uppfattning som några domstolar har gett uttryck för, nämligen att särskild säkerhetskontroll skall utföras av polismän. Det bör däremot inte uteslutas att polismännen kan biträdas av ordningsvakter när polisen finner det vara lämpligt. Efter överväganden i det enskilda fallet, skall polismyndigheten alltså vid behov kunna förordna ordningsvakter att biträda polisen vid särskild säkerhetskontroll. Det bör noteras att införandet av möjligheten att genomföra allmän säkerhetskontroll kan komma att leda till att antalet särskilda kontroller minskar. Även om inte förutsättningarna för särskild säkerhetskontroll förändras är det troligt att vissa säkerhetsrisker som i och för sig kan motivera en sådan kontroll framgent i stället kommer att bemötas med en allmän säkerhetskontroll.

Följdbestämmelser med anledning av att ordningsvakter får utföra säkerhetskontroll

De kontrollåtgärder som andra än polismän skall komma att utföra måste vara lämpliga med hänsyn till den utbildning och erfarenhet som dessa personer kan förväntas ha samt som det är lämpligt att de får utföra (se ovan avsnitt 6.2). Som tidigare nämnts utgör kroppsvisitation samt undersökning av väskor och andra föremål genom användning av teknisk

utrustning inte något problem i detta avseende. Däremot kan det ifrågasättas om andra än polismän skall få genomföra manuell kroppsvisitation.

Domstolsverkets förslag innehåller ingen begränsning i fråga om vem som bör få genomföra kroppsvisitation på annat sätt än med hjälp av teknisk utrustning. Ingen remissinstans har heller särskilt tagit upp denna fråga. När det gäller säkerhetskontroll i riksdagen föreskrivs emellertid att manuell kroppsvisitation endast får utföras av polisman. Detta krav infördes vid den senaste ändringen av lagen som också innebar att riksdagens vaktpersonal skall få genomföra säkerhetskontroll utan polispersonal närvarande. Bakgrunden till bestämmelsen kommenteras inte närmare av vare sig Riksdagens förvaltningskontor (1997/98:RFK3) eller Konstitutionsutskottet (bet. 1998/99:KU7).

Regler om rätt att genomföra kroppsvisitation finns i många författningar och är i vissa fall förbehållen poliser, t.ex. 28 kap. rättegångsbalken, 19 och 23 §§ polislagen (1984:387) och 5 kap. 2 § utlänningslagen (1989:529). Enligt andra författningar får emellertid andra personer utföra kroppsvisitation. Lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats ställer t.ex. inte något hinder i vägen för att särskilt förordnade s.k. flygplatskontrollanter skall få utföra manuell kroppsvisitation.

För att kroppsvisitation av personer och undersökning av väskor och andra föremål skall utföras på ett korrekt och säkert sätt fordras utbildning och erfarenhet. Rikspolisstyrelsen har t.ex. i sitt remissvar bl.a. uttalat att väskor och andra tillslutna föremål av säkerhetsskäl inte bör öppnas när någon vägrar att medverka till att så sker. När det gäller flygplatskontroller kan det konstateras att dessa sker regelbundet och att säkerhetskontrollanterna på de statliga flygplatserna är anställda för uppgiften antingen av Luftfartsverket eller av entreprenörer som fått i uppdrag att sköta kontrollen (se SOU 1999:42 s. 260). Dessa kontrollanter kan därför förväntas ha nödvändiga kunskaper och erfarenhet av att genomföra även en manuell kroppsvisitation.

Säkerhetskontroll i domstol är däremot inte en regelbunden verksamhet och det kan inte förutsättas att den personal som skall genomföra kontrollen har tillräcklig utbildning och erfarenhet för att utföra annan undersökning än med hjälp av teknisk utrustning. Detta talar för att manuell kroppsvisitation, liksom i riksdagen, endast bör få utföras av polis. En sådan ordning skulle emellertid förta en stor del av syftet med att låta andra än polismän utföra allmän säkerhetskontroll och förmodligen i praktiken innebära att polismän alltid måste finnas på plats i domstolen också när en sådan säkerhetskontroll genomförs. Det bör dessutom finnas ordningsvakter att tillgå som har den nödvändiga erfarenhet och utbildning som krävs. Regeringen gör därför den bedömningen att också ordningsvakter skall kunna utföra manuell kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål. Det ankommer sedan på polismyndigheten att i det enskilda fallet avgöra om det är lämpligt att ordningsvakter utför den manuella visitationen. Denna flexibilitet innebär att polisens resurser kan användas på ett effektivt sätt. Med hänsyn till att ordningsvakter kan komma att medverka vid såväl allmän som särskild säkerhetskontroll bör bestämmelsen gälla för båda kontrollformerna.

En annan konsekvens av att ordningsvakter får utföra säkerhetskontroll är att frågan om vem som skall bära kostnaderna för deras arbetsinsats uppstår. I det resonemang som Domstolsverket för beträffande möjligheterna att låta andra än poliser utföra kontrollerna ligger underförstått att personalkostnader kommer att föras över från polisen till domstolarna. Rikspolisstyrelsen har betonat att så också bör vara fallet, medan domstolarna har ställt sig tveksamma eller avvisande till att kostnaderna för säkerhetskontrollerna skall belasta deras budget.

Enligt regeringens mening bör de kostnader för säkerhetskontroller som inte avser polispersonals medverkan belasta den som beslutar om åtgärden, dvs. domstolen. Därav följer också att det är domstolen som har att anlita de ordningsvakter som skall utföra eller medverka vid en säkerhetskontroll. Med hänsyn till att polisen har det övergripande ansvaret för ordningshållningen och brottsbekämpningen i samhället saknas all anledning att tro att polispersonal av ekonomiska skäl inte kommer att sättas in när så erfordras. Vid särskild säkerhetskontroll skall dessutom alltid polismän utföra kontrollen. De ekonomiska konsekvenserna av förslaget redovisas vidare i avsnitt 10.

6.5 Förvaring av föremål som inte undersökts vid säkerhetskontrollen

Regeringens förslag: Vid allmän säkerhetskontroll skall väskor och andra föremål kunna lämnas till förvaring under samma förutsättningar som i dag gäller vid säkerhetskontroll vid domstolsförhandling.

Lagtexten ändras emellertid så att det betonas att okontrollerade föremål bara skall tas emot för förvaring om det kan anses vara lämpligt. Vidare förtydligas lagtexten så att det klart framgår att kontroll av förvarade föremål får ske endast om det finns särskilda skäl för det.

Domstolsverkets förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. *Länsrätten i Värmlands län* och *Rikspolisstyrelsen* avstyrker förslaget med hänvisning till den säkerhetsrisk som en sådan möjlighet till förvaring innebär. Enligt Rikspolisstyrelsen bör väskförvaring inte godtas vid någon form av säkerhetskontroll.

Skälen för regeringens förslag: Säkerhetskontrollagen i sin nuvarande lydelse innehåller regler om förvaring av väskor och andra föremål vid två olika situationer.

Den första situationen är när en person medger att själv bli kontrollerad men vägrar att låta en medförd väska eller annat föremål bli undersökt (6 § tredje stycket). Föremålet skall då få lämnas till förvaring om den som verkställer kontrollen inte anser det vara olämpligt och personen får därefter inte vägras tillträde. Om det befins vara olämpligt att ta emot föremålet för förvaring skall innehavaren nekas tillträde om han eller hon alltjämt vägrar att tillåta undersökning av föremålet. Möjligheten att ta emot okontrollerade föremål till förvaring avser dock inte fall när personen helt vägrar att underkasta sig någon form av kontroll och inte heller

beviljas undantag från kontrollen. Också i det fallet skall personen vägras tillträde (6 § första stycket).

Säkerhetskontroll bygger i huvudsak på frivillig medverkan av den som skall kontrolleras. En tvångsvis genomsökning av ett föremål, t.ex. en väska, som någon medför förutsätter att de villkor som ställs upp i 28 kap. rättegångsbalken är uppfyllda, dvs. att misstanke om brott kan riktas mot personen.

Den andra situationen avser fallet när ett farligt föremål påträffas vid kontrollen, men föremålet inte tas i beslag enligt rättegångsbalkens regler (7 § första stycket). Det kan t.ex. vara fråga om en pennkniv som påträffas utan att det föreligger misstanke om brott (prop. 1980/81:114 s. 25). I detta fall skall personen uppmanas att lämna föremålet till förvaring och om så inte sker och personen inte av domstolen beviljas tillträde med föremålet i behåll, skall personen vägras tillträde och får avlägsnas från domstolslokalen (7 § andra och tredje styckena).

Domstolsverkets ursprungliga förslag till lag om säkerhetskontroll vid domstolsförhandling år 1980 innehöll endast bestämmelser om förvaring i det fall ett farligt föremål påträffas men inte tas i beslag (se prop. 1980/81:114 bilaga 1). Förslaget om möjlighet att lämna föremål till förvaring utan kontroll – enligt 6 § – infördes genom propositionen utan närmare motivering (prop. 1980/81:114 s. 24).

En liknande ordning gäller enligt 6 och 7 §§ lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagen, medan lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats saknar bestämmelser om förvaring av föremål.

Domstolsverkets förslag innebär att vad som redan i dag gäller för säkerhetskontroll vid domstolsförhandling (särskild säkerhetskontroll) också skall gälla vid allmän säkerhetskontroll.

Rikspolisstyrelsen har uttalat som sin bestämda uppfattning att domstolarna inte bör ta emot föremål som besökare vägrar att låta undersökas eftersom en sådan behandling kan medföra stora risker. I stället bör personer som inte medverkar till sådan kontroll vägras tillträde. Även Länsrätten i Värmlands län ställer sig tveksam till att förvaring tillåts av föremål som inte har undersökts. Invändningarna gäller alltså bara den möjlighet till förvaring som föreskrivs i 6 § tredje stycket säkerhetskontrollagen.

Såvitt känt har den nuvarande ordningen med möjlighet till förvaring inte inneburit några tillämpningsproblem. En förutsättning som framgår av bestämmelsen är att den som genomför kontrollen inte anser det vara olämpligt att föremålet lämnas till förvaring. Avsikten är att t.ex. förhindra att en sprängladdning lämnas till förvaring.

I samband med en allmän säkerhetskontroll kan det naturligtvis bli fråga om ett större antal föremål som skall förvaras. Dessutom kan den som utför kontrollen förväntas ha sämre överblick över de personer som omfattas av kontrollen än vid särskild säkerhetskontroll, som normalt omfattar ett mindre antal personer. Det skulle i vissa fall kunna vara enkelt att t.ex. lämna ett okontrollerat föremål till förvaring men underkasta sig kontrollen i övrigt, att gå in i lokalen och därefter snabbt lämna den utan att ta med sig föremålet, utan att detta förhållande uppmärksammas. Därmed skulle en sprängladdning kunna placeras i domstolens lokaler för att detonera utan att den som begår gärningen kommer till

skada. Även om svårigheten att kontrollera ett föremål som lämnas till förvaring inte lämnas kvar när personen lämnar domstolen, talar emot en möjlighet att över huvud taget ta emot okontrollerade föremål för förvaring, skulle sådana svårigheter i förekommande fall kunna vara skäl att vägra förvaring med hänvisning till att det inte bedöms som lämpligt. Också vid särskild säkerhetskontroll kan andra orsaker än farhågan att ett föremål kan innehålla exempelvis sprängmedel utgöra skäl för att finna det olämpligt att ta emot ett föremål till förvaring (se prop. 1980/81:114 s. 24).

Det är inte heller möjligt att ha skilda regler om förvaring för särskild och allmän säkerhetskontroll, eftersom även den senare formen av kontroll kommer att omfatta personer som är kallade och t.o.m. skyldiga att infinna sig till en förhandling.

Regeringen bedömer att nuvarande utrymme för att vägra att ta emot okontrollerade föremål till förvaring hittills har varit tillräckligt för att förhindra attentat och annat. Med hänsyn till att kontrollåtgärderna inte bör göras mer ingående än vad deras ändamål kräver, bör möjligheten att ta emot okontrollerade föremål finnas kvar och också gälla vid allmän säkerhetskontroll. Bedömningen ändras inte av det faktum att allmän säkerhetskontroll ofta kommer att utföras av andra än polismän, eftersom kontrollen skall ske enligt polismyndighetens anvisningar och under ledning av polisman.

Även om möjligheten till förvaring av okontrollerade föremål hittills varit tillräcklig och alltså bör finnas kvar kan regeringen, mot bakgrund av det konstaterat ökade antalet hot mot domstolarna, emellertid inte helt bortse från de negativa remissynpunkter som lämnats i frågan. Regeringen bedömer att det finns möjligheter att ytterligare minska utrymmet för att ta emot okontrollerade föremål och att detta även i proportionalitetshänseende får anses godtagbart. Bestämmelsen bör därför ändras så att det tydligt framgår att förvaring bara skall tillåtas när kontrollanten gör bedömningen att det kan anses lämpligt. I och med en sådan ändring ställs det större krav för att domstolen skall tillåta förvaring av föremålet och det ställer också större krav på individuell prövning. Eftersom utrymmet för att ta emot okontrollerade föremål för förvaring alltså minskar, bör risken för att en sprängladdning eller något annat farligt föremål lämnas in för förvaring också minska ytterligare något.

När det gäller förvaring av väskor m.m. bör även en annan fråga som gäller samordning av olika bestämmelser beröras. Frågan tas inte upp i Domstolsverkets rapport, men vid behandlingen av reglerna om säkerhetskontroll i riksdagen uppmärksammade Konstitutionsutskottet motsvarande samordningsbehov beträffande bestämmelserna i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler (bet. 1998/99:KU7 s. 11). Det avser förhållandet mellan bestämmelserna om förvaring av okontrollerade föremål (6 § säkerhetskontrollagen) och de som medger att väskor och andra föremål som medförs eller påträffas i lokalerna får undersökas (5 § samma lag). Eftersom de föremål som, sedan det bedömts lämpligt, tagits emot till förvaring har lämnats just för att de inte skall behöva undersökas bör det – liksom i lagen om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler – införas en bestämmelse om att dessa föremål bara får undersökas om särskilda skäl föreligger. Det skall finnas särskilda

omständigheter som tyder på att väskan eller föremålet behöver undersökas och det skall föreligga risk för brott som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom om det förvarade föremålet inte undersöks. De krav som ställs för att föremålen skall få undersökas är jämförbara med dem som anges i 23 § polislagen (1984:387).

7 Sanktioner för störande av ordningen vid domstolsförhandling

Regeringens bedömning: Påföljden för rättegångsförseelse enligt 9 kap. 5 § rättegångsbalken bör inte förändras.

Förslaget i Riksåklagarens rapport: I rapporten Åtgärder för att öka skyddet för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet, föreslår arbetsgruppen att påföljden för störande av ordningen vid domstolsförhandling enligt 9 kap. 5 § rättegångsbalken skärps från penningböter till böter eller fängelse i högst sex månader.

Skälen för regeringens bedömning: Det förslag om straffskärpning som den gemensamma arbetsgruppen med företrädare för Riksåklagaren, Domstolsverket, Rikskriminalpolisen och Säkerhetspolisen lämnat har sin bakgrund i kritik som framförts från polis- och åklagarhåll i remissförfarandet av rapporten Ökat skydd för anställda inom domstolarna och åklagarväsendet (Åklagarväsendets rapport 1995:7). I rapporten framhålls bl.a. vikten av en kraftfull processledning med stöd av 5 kap. 9 § rättegångsbalken. Kritiken avser att processledningen i domstolarna i vissa fall är svag och att långtgående störande inslag tillåts vid rättegångar utan att det sker något ingripande från ordförandens sida. Även några tingsrätter har anfört att domarens ansvar för processledningen eventuellt bör förtydligas.

Arbetsgruppen anför att straffbestämmelsen i 9 kap. 5 § rättegångsbalken inte tillämpas av domstolarna annat än i sällsynta undantagsfall samt att en möjlig förklaring kan vara att påföljden – penningböter – är alltför mild för att vara avskräckande och att ett ingripande därför uppfattas som meningslöst. Det påpekas att detta särskilt kan vara fallet när det gäller störande personer som saknar eller har låga inkomster och som visar ett uttalat förakt för rättsväsendet, t.ex. medlemmar av s.k. mc-gäng som i grupp bevistar en rättegång mot en tilltalad gängmedlem. Förslaget om straffskärpning är därmed avsett att öka domstolens auktoritet och ge rättens ordförande större möjligheter att sätta makt bakom orden. I remissförfarandet har även Falu tingsrätt ifrågasatt om inte fängelse skall införas som påföljd för den som stör ordningen i rättsalen.

Riksåklagaren tar också upp frågan om ordningen vid domstolsförhandlingar och förslaget om straffskärpning i sitt remissyttrande över Domstolsverkets rapport.

Regeringen vill understryka vikten av att ordningen upprätthålls vid domstolsförhandlingar och det ansvar som åvilar rättens ordförande att så

sker. Detta framgår klart av bestämmelserna i 5 kap. 9 § och 9 kap. 5 § rättegångsbalken. Ordföranden har genom dessa bestämmelser getts möjlighet att tillgripa vissa sanktioner – att utvisa, häkta och döma personer till penningböter. Det störande uppträdandet kan även utgöra brott mot brottsbalkens regler, t.ex. olaga hot enligt 4 kap. 5 § eller störande av förrättning enligt 16 kap. 4 § brottsbalken. Brott som förövats inför rätta kan i viss utsträckning efter ansvarsyrkande tas upp av domstolen genom ett förenklat förfarande som inte fordrar förundersökning eller stämning (se 19 kap. 5 §, 23 kap. 22 § och 45 kap. 2 § rättegångsbalken). Brottsbalkens bestämmelser innebär alltså att ordningsstörningar av mer allvarligt slag redan är kriminaliserade och kan bestraffas med strängare påföljder än penningböter.

För att ordningen skall upprätthållas krävs det alltså ett aktivt agerande från ordförandens sida, men även åklagaren bör bidra genom att uppmärksamma och handla när uppträdandet kan utgöra ett brott enligt brottsbalken. Det saknas underlag för att bedöma orsaken till att de straffbestämmelser som finns sällan tillämpas. Det torde dock även vara så att inte heller möjligheterna att visa ut och att häkta störande personer, dvs. mer ingripande och omedelbart kännbara åtgärder, tillämpas särskilt ofta.

Enligt regeringens mening innehåller redan den befintliga lagstiftningen sammantagen de sanktioner som behövs för att upprätthålla ordningen under domstolsförhandlingar. Det saknas därför anledning att skärpa påföljden för rättegångsförseelser enligt 9 kap. 5 § rättegångsbalken.

8 Överklagande

Beslut om särskild säkerhetskontroll skall liksom tidigare inte kunna överklagas (se prop. 1980/81:114 s. 17 och 137). Vikten av att frågan om säkerhetskontroll behandlas med största skyndsamhet gör sig gällande också i förhållande till beslut om allmän säkerhetskontroll. Även om sådana beslut fattas i administrativ ordning bör alltså det sedan tidigare rådande förbudet mot att överklaga gälla även beslut om allmän säkerhetskontroll.

Förbudet att överklaga beslut om säkerhetskontroll innebär fortfarande att det inte heller går att överklaga ett beslut om att någon skall undantas från säkerhetskontroll enligt 3, 6 respektive 7 §§. Det går inte heller att överklaga ett beslut enligt 3 § om att en person som annars skulle vara undantagen skall omfattas av kontrollen när särskilda skäl talar för detta. Inte heller kan ett beslut där domstolen har avslagit en begäran om säkerhetskontroll överklagas.

Det bör redan av en underrubrik till bestämmelsen, som till sin lydelse kvarstår oförändrad, framgå att ett beslut som rör säkerhetskontroll inte får överklagas.

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2001.

Regeringen har för avsikt att utvärdera den nya lagstiftningen när den varit i kraft en tid.

10 Ekonomiska konsekvenser

Införandet av allmän säkerhetskontroll i domstol medför kostnader för inköp av metalldetektorer och annan teknisk utrustning samt kostnader för de ordningsvakter som skall tjänstgöra vid inpasseringskontrollen. Utöver detta kan vissa kostnader tillkomma för att ställa i ordning förvaringsutrymmen för väskor m.m. som tagits med till domstolens lokaler. De föreslagna lagändringarna beräknas inte medföra något behov av ombyggnationer av domstolarnas entréer. Inköp av vakttjänsterna och den tekniska utrustningen sker centralt med möjlighet för domstolarna att vid behov rekvirera den aktuella utrustningen och personalen från av Domstolsverket kontrakterat vaktbolag.

Flera domstolar som yttrat sig över Domstolsverkets rapport har anfört att kostnaderna för säkerhetskontroller inte bör belasta domstolens budget (Eskilstuna tingsrätt, Huddinge tingsrätt) eller i vart fall fordrar ett budgettillskott (Norrköpings tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Luleå tingsrätt). Enligt Rikspolisstyrelsens uppfattning är det naturligt att kostnaderna för säkerhetskontrollerna belastar domstolsväsendets anslag och att den som beslutar om kontrollen också bör ha det ekonomiska ansvaret.

Såsom angivits tidigare (6.4) anser regeringen att kostnader för säkerhetskontroller som inte avser polispersonals medverkan bör belasta den som beslutar om åtgärden, dvs. domstolen. Förslaget kommer inte innebära fler beslut om särskilda säkerhetskontroller. Avsikten är i stället att öka förutsättningarna för kontroller utförda av ordningsvakter. Några kostnadsökningar för polisen är därför inte att vänta.

Det är svårt att i förväg bedöma behovet av säkerhetskontroller i landets domstolar. Därmed är det också svårt att beräkna de ekonomiska konsekvenserna av förslaget. I budgetpropositionen för år 2001 föreslår regeringen att domstolsväsendets anslag höjs med 120 miljoner kronor. Riksdagen har godkänt förslaget. Reformen bedöms kunna finansieras inom ramen för detta resurstillskott.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Förslaget innebär i många avseenden inga större ändringar av den lagstiftning som gäller i dag. Det rör sig i stället huvudsakligen om

tillägg till nuvarande bestämmelser, för att ytterligare öka säkerheten vid landets domstolar. För en utförlig kommentar till de oförändrade delarna i lagen och de bakomliggande övervägandena till lagstiftningen, hänvisas till specialmotiveringen i förarbetena till lagen om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar (prop. 1980/81:114 s. 18–27).

För att återspegla utvidgningen av lagens tillämpningsområde ändras rubriken till lag om säkerhetskontroll i domstol. Dessutom har under-rubriker införts i lagen.

1 §

I paragrafens *första stycke* anges att säkerhetskontroll får genomföras som allmän eller särskild säkerhetskontroll. Begreppet säkerhetskontroll omfattar både allmän och särskild säkerhetskontroll. Av lagtexten framgår när bestämmelserna gäller för någon av kontrollformerna eller för båda.

Förutsättningarna för allmän säkerhetskontroll framgår av paragrafens nya *andra stycke*, vilka har diskuterats ingående i avsnitt 5 och 6.1. För att en sådan säkerhetskontroll skall få genomföras krävs att det finns någon indikation på en säkerhetsrisk, vilken inte behöver vara hänförlig till någon viss person eller något visst mål vid domstolen. Även om det därmed fordras en viss konkretisering av säkerhetsrisken är avsikten inte att kravet skall ställas allt för högt. Även något diffusa och allmänt riktade hot eller befarade risksituationer kan föranleda allmän säkerhetskontroll. Det måste dock vara fråga om en risk för sådana kvalificerat brottsliga gärningar som också krävs för särskild säkerhetskontroll. Förutsättningarna har i lagtexten uttryckts så att det måste finnas anledning att befara att det i en domstols lokaler kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Den tidigare bestämmelsen har förts över till ett nytt *tredje stycke* med det förtydligandet att den avser förutsättningarna för särskild säkerhetskontroll. Dessa förutsättningar (se prop. 1980/81:114 s. 18 f.f.) har inte ändrats och liksom i dag krävs det att risken i samband med en viss domstolsförhandling skall kunna relateras till särskilda omständigheter och att det skall vara fråga om en konkret risk för brott med sådana allvarliga följder som anges i andra stycket.

Allmän säkerhetskontroll kan komma i fråga också som ett alternativ eller komplement till särskild säkerhetskontroll. Allmän säkerhetskontroll är dock inte en förutsättning för särskild säkerhetskontroll, utan för varje beslut måste en prövning göras av förutsättningarna för den aktuella kontrollen. I varje enskilt fall måste även en proportionalitetsprövning göras så att ett godtagbart skydd uppnås med minsta möjliga inskränkning av grundlagsskyddade rättigheter. I många situationer torde det vara tillräckligt att vidta andra säkerhetsåtgärder än säkerhetskontroll, t.ex. att ha väktare eller ordningsvakter tillgängliga i domstolens lokaler, att genomföra vissa förhandlingar i särskilt lämpliga lokaler, att använda sig av videokonferens där detta är möjligt, osv. När en allmän eller särskild säkerhetskontroll genomförs är det dessutom viktigt att de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna i övrigt beaktas. Ett beslut om

säkerhetskontroll och genomförandet därav måste sålunda alltid ske med beaktande av skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp, förhandlings-offentligheten, anonymitetsskyddet samt rätten i övrigt att yttra sig och inhämta information.

2 §

Paragrafen innehåller bestämmelser som avser beslut om säkerhetskontroll, vilket har diskuterats i avsnitt 6.2. Av paragrafens nya *första stycke* framgår att det är domstolens chef som i administrativ ordning skall besluta om allmän säkerhetskontroll. Beslutanderätten får dock delegeras till någon annan lagfaren domare vid domstolen. Bestämmelserna om vem som skall besluta om särskild säkerhetskontroll har inte förändrats i sak. Däremot har det förtydligats att det under pågående förhandling är rätten som fattar beslut om sådan kontroll. Detta skall ske i den sammansättning som rätten har vid förhandlingen. Beslut som meddelas före förhandlingen skall däremot fattas av den som skall vara ordförande vid förhandlingen. Såsom några remissinstanser har påpekat gäller detta utan undantag, dvs. även i överinstanserna (jfr Lagrådets yttrande, prop. 1980/81:114 s. 200 f.).

Den som fattar beslut om säkerhetskontroll enligt denna paragraf har även att besluta om särskilda undantag från säkerhetskontroll enligt 6 och 7 §§.

Före varje beslut om säkerhetskontroll skall domstolen samråda med polismyndigheten i det distrikt där kontrollen skall äga rum. När det gäller särskild, men inte allmän, säkerhetskontroll i brottmål skall liksom i dag samråd ske också med åklagaren i målet. Detta framgår av paragrafens nya *andra stycke*.

Beslutet bör avfattas skriftligt och en kopia skall skickas till dem med vilka samråd skett. Vid särskild säkerhetskontroll bör även offentliga försvarare och partsombud underrättas om beslutet. I vissa fall kan det finnas anledning att informera även andra (se prop. 1980/81:114 s. 20). Det torde vara lämpligt att också underrätta åklagarmyndigheten om beslut om allmän säkerhetskontroll. I förekommande fall bör även kriminalvårdsmyndighet som ombesörjer inställelse av personer till förhandlingar underrättas om säkerhetskontroll som kan påverka transportplaneringen. Även i övrigt kan det vara lämpligt att offentliggöra beslutet, t.ex. genom att anslå det på lämpliga ställen i domstolens lokaler. Särskilda föreskrifter om underrättelse av beslut har inte ansetts erforderliga.

Paragrafens nya *tredje stycke* klargör att beslut om allmän säkerhetskontroll skall avse viss tid, utan att någon viss i dagar, veckor eller månader längsta tidsperiod anges. Därigenom understryks att tiden för kontrollen måste fastställas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och inte slentrianmässigt till en angiven tidsperiod. Vidare anges att beslutet, vid behov, skall innehålla uppgift om vilken eller vilka lokaler som beslutet avser. Med lokaler avses den fastighet eller den adress som beslutet avser (se avsnitt 6.2). Det är alltså inte fråga om att i beslutet specificera vilka utrymmen i domstolsbyggnaden som omfattas av säkerhetskontrollen. I stycket klargörs slutligen också att beslut om särskild säkerhetskontroll skall avse en viss förhandling.

I paragrafen finns bestämmelser om vilka personer som omfattas av de olika formerna av kontroll. Detta kommenteras i avsnitt 6.3.

I det nya *första stycket* anges omfattningen av allmän säkerhetskontroll. Med domstolens lokaler avses inte bara domstolens egna lokaler, utan också sådana lokaler som normalt används för andra ändamål (se avsnitt 6.2). Kontrollen avser besökare, varmed avses i princip alla som kommer till domstolens lokaler. Kontrollen omfattar alltså inte bara åhörare och andra som besöker domstolen utan anknytning till något särskilt mål eller ärende, utan även parter, vittnen, målsägande och andra som kallats till en viss förhandling. Även om begreppet besökare i normalt språkbruk knappast omfattar domstolens anställda har det för tydlighets skull uttryckligen angetts att de anställda är undantagna. Vidare föreskrivs att nämndemän och andra som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av allmän tjänst eller offentligt uppdrag samt advokater generellt är undantagna från kontrollen. Bortsett från tillägget av personer som infinner sig i domstolens lokaler på grund av ett offentligt uppdrag, motsvarar detta de kategorier av personer som hittills varit generellt undantagna från säkerhetskontroll (se prop. 1980/81:114 s. 21 f.). Utökningen av undantagskretsen till att omfatta också personer som i domstol fullgör ett offentligt uppdrag motiveras av att t.ex. pensionerade domare som fullgör vissa dömande uppgifter samt offentliga försvarare och biträden som inte är advokater, mot bakgrund av sitt förordnande och uppdrag inte särskilt skall behöva undantas från kontroll för att överhuvudtaget komma in i domstolens lokaler, utan bör omfattas av det allmänna undantaget.

Domstolen har, såsom vid särskild säkerhetskontroll, möjlighet att om särskilda skäl talar för det utvidga kretsen av personer som är undantagna från kontroll. Med hänsyn till framför allt de praktiska problem som generella undantag kan ge upphov till, särskilt vid större domstolar, får domstolen, om särskilda skäl talar för det, också besluta att inskränka kretsen av personer som är generellt undantagna från kontroll (se avsnitt 6.3).

Med hänsyn till att allmän säkerhetskontroll skall avse besökare till domstolens lokaler är det i första hand fråga om en inpasseringskontroll i domstolens entré. Beroende på bl.a. lokalernas utformning och de aktuella säkerhetsriskerna kan det emellertid i vissa fall vara mer lämpligt att genomföra kontrollen på annan plats än i domstolens entré, t.ex. på ett visst våningsplan. Eftersom kontrollen skall vara av allmän natur – omfatta besökare till domstolens lokaler – får den emellertid inte utföras på ett sätt som enbart omfattar personer som infinner sig för en viss förhandling, t.ex. genom att kontrollen placeras direkt utanför en viss rättssal.

Reglerna om särskild säkerhetskontroll återfinns i paragrafens *andra stycke*. Liksom i dag är vissa kategorier av personer generellt undantagna från kontroll. Vad som är nytt är att personer som infinner sig i domstolens lokaler på grund av offentligt uppdrag, exempelvis offentliga försvarare och biträden samt målsägandebiträden, liksom vid allmän säkerhetskontroll, skall undantas från särskild säkerhetskontroll (se

avsnitt 6.3). Domstolen kan fortfarande undanta också andra personer från kontroll om särskilda skäl talar för det. Prop. 2000/01:32

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem som skall genomföra en säkerhetskontroll, vilket har kommenterats i avsnitt 6.4. Liksom tidigare skall särskild säkerhetskontroll utföras av polisman. En bestämmelse har tillkommit som innebär att den särskilda kontrollen får ske med biträde av ordningsvakt när polismyndigheten gör bedömningen att det är lämpligt. Allmän säkerhetskontroll får däremot utföras av ordningsvakt under ledning av polisman. Detta förutsätter emellertid polismyndighetens förordnande grundat på en bedömning av om förfaringssättet är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Frågan huruvida den polisman som i sådant fall skall leda kontrollen bör vara närvarande i domstolens lokaler får också avgöras från fall till fall (se avsnitt 6.4).

5 §

I *första stycket* ges föreskrifter om kontrollens genomförande som gäller för båda formerna av kontroll. Dessa bestämmelser har inte ändrats på annat sätt än genom en anpassning till att de olika formerna av kontroll omfattar olika lokaler. Den allmänna säkerhetskontrollens omfattning behandlas i avsnitt 6.3. Vidare har i första stycket en ny bestämmelse införts efter förebild i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler (4 §). Bestämmelsen, som kommenteras i avsnitt 6.5, innebär ett förtydligande av förhållandet mellan paragrafens föreskrift att väskor och andra föremål som medförs eller påträffas får undersökas och föreskrifterna i 6 § om förvaring av föremål utan undersökning. Av den nya bestämmelsen framgår att väskor och andra föremål som har lämnats till förvaring enligt 6 § får undersökas endast om det finns särskilda skäl. Så är fallet när det finns särskilda omständigheter som tyder på att väskan eller föremålet behöver undersökas. Det är naturligtvis inte tillräckligt att den som medfört det för förvaring inlämnade föremålet har motsatt sig att det undersöks. Anledning att undersöka ett föremål finns endast om det bedöms föreligga risk för brott som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom om det förvarade föremålet inte undersöks. Med särskilda skäl avses således omständigheter motsvarande sådana som anges i 23 § polislagen (1984:387).

För att kunna göra en korrekt bedömning av huruvida tillräckliga skäl föreligger för att undersöka ett förvarat föremål bör, när allmän säkerhetskontroll utförs av annan än polisman, polismyndigheten med stöd av 4 § lämna allmänna anvisningar om vad som skall beaktas etc. och vid behov bör samråd ske med den polisman som leder kontrollen.

Ett nytt *andra stycke* har tillkommit som innehåller föreskrifter om kontrollåtgärder vid allmän säkerhetskontroll. Dessa frågor behandlas i avsnitt 6.3. Även om undersökning av ett föremål som någon bär med sig, t.ex. en väska, brukar hänföras till kroppsvisitation innehåller texten för tydlighets skull – liksom tidigare (se prop. 1980/81:114 s. 22 f.) – en

uttrycklig hänvisning till undersökning av väskor och andra föremål. Det föreskrivs att allmän säkerhetskontroll skall genomföras med hjälp av metalldetektor eller liknande anordning och att kontroll på annat sätt, dvs. manuell kroppsvisitation, får ske endast om det finns särskilda skäl för det. Härmed avses främst att den tekniska utrustningen ger indikation på att ett vapen eller annat otillåtet föremål medförs. Det kan även vara fråga om att den tekniska utrustningen inte kan användas vid ett visst kontrolltillfälle. Det kan t.ex. röra sig om tekniska fel eller andra praktiska omständigheter som gör att utrustningen för tillfället inte kan användas.

Av paragrafens nya *tredje stycke* framgår vidare att kroppsvisitation som inte sker med hjälp av teknisk utrustning, skall genomföras av polisman eller av ordningsvakt som polismyndigheten har godkänt för uppgiften. Detsamma gäller vid undersökning av väskor och andra föremål som besökare bär med sig. Med hänsyn till att ordningsvakter kan komma att medverka vid såväl allmän som särskild säkerhetskontroll gäller bestämmelsen för båda kontrollformerna. Frågan behandlas i avsnitt 6.4.

I det nya *fjärde stycket* föreskrivs att identitetskontroll inte får förekomma som en allmän kontrollåtgärd, utan bara för att kunna fastställa om en person skall undantas från säkerhetskontrollen. Detta gäller såväl för generellt undantagna personer enligt 3 § som för särskilt undantagna personer enligt 6 och 7 §§. Det är naturligtvis inte meningen att legitimation skall avkrävas slentrianmässigt, utan endast i de fall då den från kontroll undantagne personen inte är känd för kontrollpersonalen. Andra personer än de som åberopar undantag från kontroll får aldrig avkrävas legitimation eller tillfrågas om sin identitet på ett sådant sätt att det skulle innebära en inskränkning av den enskildes grundlagsskyddade rätt till anonymitet. En uttrycklig regel om att identitetskontroll endast får genomföras för att kunna fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från den har införts efter förslag under remissbehandlingen och efter påpekande av *Lagrådet* (se avsnitt 6.3).

6 §

Paragrafen reglerar frågor som gäller en persons vägran att underkasta sig säkerhetskontroll. Dessa frågor har kommenterats i avsnitt 6.3.

Liksom tidigare är huvudregeln att den som vägrar att underkasta sig föreskriven säkerhetskontroll skall vägras tillträde. Detta framgår, med enbart redaktionella ändringar, av paragrafens *första stycke*.

Beträffande en person som har kallats till en förhandling vid domstolen kan domstolen ompröva beslutet om säkerhetskontroll genom att särskilt undanta personen från kontrollen. När en kallad person vägrar att undergå kontrollen skall detta därför anmälas till domstolen. Denna ordning gäller redan i dag för säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar (se prop. 1980/81:114 s. 23 f.) och skall fortsättningsvis gälla vid båda kontrollformerna. Föreskrifter om detta finns i paragrafens *andra stycke*. Där anges vidare, vilket är nytt, att beslut om särskilt undantag skall fattas av den som enligt 2 § skall besluta om kontroll.

Innebörden är att det vid särskild säkerhetskontroll är rättsens tillämnade ordförande eller, om förhandlingen har inletts, rätten som fattar beslut om särskilt undantag. Vid allmän säkerhetskontroll är det domstolens chef eller den som denne har delegerat beslutanderätten till som fattar sådana beslut. Vid bedömningen om särskilt undantag skall lämnas skall den eller de som beslutat om kontrollen väga in bl.a. orsaken till att den kallade personen vägrar att genomgå kontroll, risken för att personen för med sig ett farligt föremål och betydelsen för den förestående eller pågående rättegången om personen inte hörs. Vidare skall artikel 6 i Europakonventionen särskilt beaktas när det till följd av säkerhetskontroll kan bli fråga om rättegång i parts frånvaro.

På samma sätt som vid särskild säkerhetskontroll får vid allmän säkerhetskontroll förordnas att en person som vid utevaro kan hämtas till domstolen, trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll. Denna bestämmelse har endast ändrats i språkligt hänseende.

I paragrafen har ett nytt *tredje stycke* införts som innebär att domstolens chef eller annan som skall besluta om allmän säkerhetskontroll om möjligt skall samråda med rätten eller, om förhandlingen inte har inletts, med rättsens tillämnade ordförande innan ett beslut om särskilt undantag fattas (se avsnitt 6.3). Det är dock inte fråga om någon absolut samrådsplikt. Undantag får göras t.ex. om den med vilken samråd skall ske inte kan nås inom rimlig tid eller om samrådet av annan orsak skulle leda till oacceptabel tidsutdräkt och därmed möjligen också verkställighetsproblem. Om den person som beslutat om kontrollen också skall vara ordförande vid en förhandling som ännu inte inletts, behöver naturligtvis inte heller något samråd ske. Samråd med den eller dem som handlägger målet där personen har kallats möjliggör inte bara välgrundade bedömningar i fråga om undantag från kontroll, utan också riktiga bedömningar av handläggningen av målet.

I *fjärde stycket* finns bestämmelser för det fall någon som medger att själv bli kontrollerad inte tillåter undersökning av en väska eller annat föremål. Föreskrifterna, som utförligt behandlas i avsnitt 6.5, motsvarar bestämmelserna i paragrafens tidigare tredje stycke, med den förändringen att förvaring av okontrollerade föremål endast skall tillåtas om det kan anses vara lämpligt. Detta innebär att utrymmet för förvaring av okontrollerade föremål minskat något och att det ställs större krav på individuell prövning vid kontrollen. Stora svårigheter att kontrollera ett föremål som lämnats till förvaring inte lämnas kvar och därmed utgör en potentiell säkerhetsrisk, kan utgöra skäl att vägra förvaring med hänvisning till att det inte bedöms som lämpligt att ta emot föremålet.

Liksom tidigare är bestämmelsen bara avsedd för det fall då personen själv inte vägrar att undergå kontroll. Annars gäller reglerna i första stycket och de kan i vissa fall medföra att en anmälan enligt andra stycket inte behövs (se prop. 1980/81:114 s. 24). Bestämmelsen gäller för båda formerna av säkerhetskontroll.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser för det fall ett farligt föremål som avses i 5 § första stycket första meningen, dvs. ett vapen eller annat

föremål som är ägnat att komma till användning vid brott, påträffas vid kontrollen, men inte tas i beslag enligt rättegångsbalkens regler. Föreskrifterna, som har kommenterats i avsnitt 6.3 och 6.5, överensstämmer i stora delar med vad som gäller vid vägran att underkasta sig kontroll enligt 6 §.

Bestämmelserna i paragrafens *första och andra stycke* om möjligheterna att lämna ett sådant föremål till förvaring, om omhändertagande av sådana föremål och om avlägsnande av en person som vägrar förvaring, har inte ändrats i sak.

I dess *tredje stycke*, som avser särskilda undantag från huvudregeln att föremål skall lämnas till förvaring, har ändringar gjorts motsvarande vad som föreslås gälla vid särskilt undantag från kontrollen enligt 6 § andra stycket. Även i fråga om förvaring av föremål gäller alltså en särskild regel för en person som får hämtas till domstolen om han eller hon uteblir. I det fallet får domstolen besluta att föremålet skall tas om hand, trots att personen vägrar detta. Denna bestämmelse, som gäller vid såväl allmän som särskild säkerhetskontroll, har endast förändrats språkligt. Beträffande personer som är kallade till en förhandling vid domstolen är det den som enligt 2 § skall besluta om kontroll som också skall besluta om särskilt undantag från regeln om förvaring av föremål. Såsom vid undantag från allmän säkerhetskontroll enligt 6 § skall, enligt det nytillkomna *fjärde stycket*, om möjligt rätten eller rättens tillämnade ordförande höras.

8 §

Paragrafen, som innehåller särskilda bestämmelser om förvaring av föremål, har endast ändrats redaktionellt för att anpassas till de två olika formerna av säkerhetskontroll.

9 §

Paragrafen innehåller särskilda bestämmelser för kroppsvisitation. Bestämmelserna har förändrats språkligt så att de överensstämmer med motsvarande bestämmelser i 9 § lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler.

11.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder samt i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

I 5 kap. 9 § rättegångsbalken, 27 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder samt 17 § lagen (1976:839) om Statens va-nämnd har endast redaktionella ändringar gjorts med anledning av att rubriken till säkerhetskontrollagen har ändrats.

11.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter Prop. 2000/01:32

Med anledning av att ordningsvakter skall få utföra säkerhetskontroller i domstolar har det i en ny paragraf, 2 a §, angivits att ordningsvakter får förordnas att tjänstgöra vid säkerhetskontroll i domstol enligt vad som anges i säkerhetskontrollagen. En följdändring med anledning av den nya bestämmelsen har gjorts i 3 §.

Lagförslagen i Domstolsverkets rapport Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler (DV-rapport 1997:3)

Prop. 2000/01:32
Bilaga 1

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar att lagen skall rubriceras enligt följande.

Nuvarande rubrik

Lag (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Föreslagen rubrik

Lag (1981:1064) om säkerhetskontroll vid *domstolar*

1 §

Nuvarande lydelse

Säkerhetskontroll enligt denna lag får äga rum om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Föreslagen lydelse

Säkerhetskontroll enligt denna lag får äga rum vid domstolar i syfte att förebygga att brott förövas som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom (generell säkerhetskontroll). Om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas sådana brott får utvidgad säkerhetskontroll äga rum.

2 §

Nuvarande lydelse

Beslut om säkerhetskontroll meddelas av domstolen efter samråd med polismyndigheten och, i brottmål, åklagaren. När fråga om säkerhetskontroll skall fattas före förhandlingen, fattas domstolens beslut av den tillämnade ordföranden vid förhandlingen.

Föreslagen lydelse

Beslut om säkerhetskontroll meddelas av domstolen efter samråd med polismyndigheten och, *vid utvidgad säkerhetskontroll i brottmål*, med åklagaren. *Generell säkerhetskontroll får avse viss tid om högst en månad åt gången. Vid utvidgad säkerhetskontroll fattas domstolens beslut av den tillämnade ordföranden vid förhandlingen.*

Nuvarande lydelse

Säkerhetskontroll omfattar åhörare och den som har kallats att närvara vid förhandlingen. Kontrollen avser dock inte rättsens ledamöter och andra som skall närvara vid förhandlingen på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

Nuvarande lydelse

Säkerhetskontroll skall utföras av polisman efter närmare anvisningar av polismyndigheten.

Nuvarande lydelse

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation äga rum. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i rättssalen eller lokaler som hör till denna får undersökas.

Nuvarande lydelse

Den som inte underkastar sig föreskriven säkerhetskontroll får vägras tillträde till förhandlingen.

3 §

Föreslagen lydelse

Säkerhetskontroll omfattar *besökande till domstolen*. Kontrollen omfattar *inte* rättsens ledamöter och andra som *infinner sig på domstolen* på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

4 §

Föreslagen lydelse

Säkerhetskontroll skall utföras av polisman efter närmare anvisningar av polismyndigheten. *Denna får förordna annan än polisman att under ledning av polisman utföra sådan kontroll.*

5 §

Föreslagen lydelse

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation äga rum. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i *domstolens lokaler* får undersökas. *Kroppsvisitation som sker på annat sätt än genom användande av metalldetektor eller liknande anordning får dock äga rum endast vid utvidgad säkerhetskontroll eller när särskilda skäl föreligger.*

6 §

Föreslagen lydelse

Den som inte underkastar sig föreskriven säkerhetskontroll får vägras tillträde till *domstolslokalen eller, när fråga är om utvidgad säkerhetskontroll, till förhandlingen.*

Om någon annan än en åhörare vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. Domstolen skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han uteblir, får domstolen förordna att han trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det inte kan anses olämpligt, beredas tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

Om någon som är kallad till domstolen vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. Domstolen skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han uteblir, får domstolen förordna att han trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Vid den prövning som skall göras om vederbörande skall undantas från säkerhetskontroll eller undergå sådan kontroll trots sin vägran skall, om hinder däremot inte möter, rättens ordförande i det mål vederbörande skall uppträda, höras.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det inte kan anses olämpligt, beredas tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

8 §

Nuvarande lydelse

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar rättssalen eller lokaler som hör till denna.

Föreslagen lydelse

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar *domstolslokalen*.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 9 § rättegångsbalken skall ha nedan angiven lydelse.

5 kap. 9 §

Nuvarande lydelse

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvårar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen. Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar. Om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar finns särskilda föreskrifter.

Föreslagen lydelse

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvårar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen. Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar. Om säkerhetskontroll vid *domstolar* finns särskilda föreskrifter.

Lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder skall ha nedan angivna lydelse.

27 §

Nuvarande lydelse

Bestämmelser i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet och ordning vid domstol äger motsvarande tillämpning vid nämnd. Expert som avses i 5 § andra stycket denna lag får närvara vid hyresnämndens överläggning till beslut. Bestämmelser i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar får tillämpas vid nämnd.

Föreslagen lydelse

Bestämmelser i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet och ordning vid domstol äger motsvarande tillämpning vid nämnd. Expert som avses i 5 § andra stycket denna lag får närvara vid hyresnämndens överläggning till beslut. Bestämmelser i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid *domstolar* får tillämpas vid nämnd.

Lag om ändring i lagen (1976:839) om statens va-nämnd

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1976:839) om statens va-nämnd skall ha nedan angivna lydelse.

17 §

Nuvarande lydelse

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning föres protokoll. Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstols och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandling gäller i tillämpliga delar. Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad, som ej för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

Föreslagen lydelse

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning föres protokoll. Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstols och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid *domstolar* gäller i tillämpliga delar. Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad, som ej för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

Remissinstanser som yttrat sig över Domstolsverkets rapport Förbättrat tillträdesskydd till domstolslokaler

Prop. 2000/01:32
Bilaga 2

Remissyttranden har avgetts av Justitiekanslern, Svea hovrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt, Huddinge tingsrätt, Eskilstuna tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Bollnäs tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kammarrätten i Sundsvall, Länsrätten i Värmlands län, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsoffermyndigheten, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, JUSEK, Sveriges domareförbund, Nämndemännens Riksförbund, Sveriges Advokatsamfund och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

Justitieombudsmannen, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges Television och Sveriges Radio Aktiebolag har avstått från att lämna synpunkter.

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

dels att rubriken till lagen samt 1–9 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 1–4, 8 och 9 §§ skall införas nya rubriker av följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 10 § skall införas en ny rubrik av lydelsen ”Förbud att överklaga”.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Lag om säkerhetskontroll i domstol

Allmänna bestämmelser

1 §

Med säkerhetskontroll avses i denna lag allmän eller särskild säkerhetskontroll.

Allmän säkerhetskontroll får äga rum, om det finns anledning att befara att det i domstolens lokaler kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Säkerhetskontroll enligt denna lag får äga rum, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Särskild säkerhetskontroll får äga rum, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas något brott som avses i andra stycket.

Beslut om säkerhetskontroll

2 §

Allmän säkerhetskontroll beslutas av domstolens chef eller den domare som han eller hon har delegerat beslutanderätten till. Särskild säkerhetskontroll beslutas

Beslut om säkerhetskontroll

meddelas av domstolen efter samråd med polismyndigheten och, i brottmål, åklagaren. När fråga om säkerhetskontroll skall prövas före förhandlingen, fattas domstolens beslut av den tillämnade ordföranden vid förhandlingen.

av rätten eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, av den som skall vara ordförande vid förhandlingen.

Innan säkerhetskontroll beslutas skall samråd ske med polismyndigheten och, vid särskild säkerhetskontroll i brottmål, med åklagaren.

Ett beslut om allmän säkerhetskontroll skall avse viss tid och, vid behov, innehålla uppgift om vilka lokaler som beslutet avser. Ett beslut om särskild säkerhetskontroll skall avse en viss förhandling.

Kontrollens omfattning

3 §

Allmän säkerhetskontroll omfattar besökare till domstolens lokaler. Kontrollen avser dock inte domstolens anställda eller nämndemän och andra som infinner sig i domstolens lokaler på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen och besluta att personer som annars skulle vara undantagna skall omfattas av kontrollen.

Säkerhetskontroll omfattar åhörare och dem som har kallats att närvara vid förhandlingen. Kontrollen avser dock inte rättens ledamöter och andra som skall närvara vid förhandlingen på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

Särskild säkerhetskontroll omfattar åhörare och dem som har kallats att närvara vid förhandlingen. Kontrollen avser dock inte rättens ledamöter och andra som skall närvara vid förhandlingen på grund av utövning av allmän tjänst och inte heller advokater. Domstolen får, om särskilda skäl talar för det, undanta andra personer från kontrollen.

Kontrollens genomförande

4 §

Säkerhetskontroll skall utföras av polisman efter närmare anvis-

Säkerhetskontroll utförs, efter närmare anvisningar av polismyn-

ningar av polismyndigheten.

digheten, av polisman eller, vid allmän säkerhetskontroll och efter polismyndighetens förordnande, av ordningsvakt under ledning av polisman. Polismyndigheten får också förordna att särskild säkerhetskontroll skall utföras med biträde av ordningsvakt.

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Det åligger domstolen att anlita de ordningsvakter som skall utföra eller medverka vid en säkerhetskontroll.

5 §

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation äga rum. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i *rättssalen eller lokaler som hör till denna* får undersökas.

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott som avses i 1 § eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation äga rum. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i *domstolens lokaler* får undersökas. Väskor och andra föremål som lämnats till sådan förvaring som avses i 6 § får dock undersökas endast om det finns särskilda skäl.

Vid allmän säkerhetskontroll skall kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål ske genom användande av metalldetektor eller liknande anordning eller, om det finns särskilda skäl, på annat sätt.

Kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål som sker på annat sätt än genom användande av metalldetektor eller liknande anordning får utföras av polisman eller av ordningsvakt som polismyndigheten har godkänt för uppgiften.

Identitetskontroll får endast äga rum för att kunna fastställa om en person skall undantas från säkerhetskontroll.

6 §

Den som inte underkastar sig föreskriven säkerhetskontroll skall

Den som inte underkastar sig föreskriven säkerhetskontroll skall

vägras tillträde till förhandlingen.

Om någon *annan än en åhörare* vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. *Domstolen* skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han uteblir, får *domstolen förordna* att *han* trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det *inte kan* anses *olämpligt, beredas* tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

vägras tillträde *till domstolens lokaler eller, vid särskild säkerhetskontroll*, till förhandlingen.

Om någon *som är kallad till en förhandling vid domstolen* vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. *Den som beslutar om kontrollen enligt 2 §*, skall då avgöra om den som har vägrat att underkasta sig säkerhetskontroll skall undantas från denna. Får den som vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll hämtas till domstolen, om han *eller hon* uteblir, får *den som beslutar om kontrollen förordna* att *personen* trots sin vägran skall undergå säkerhetskontroll.

Vid prövning enligt andra stycket skall, såvitt avser allmän säkerhetskontroll, om möjligt rätten vid den förhandling till vilken personen har kallats eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, den som skall vara rättens ordförande vid förhandlingen, höras.

Den som inte tillåter undersökning av väska eller annat föremål skall, om det anses *lämpligt, ges* tillfälle att lämna föremålet till förvaring. Lämnas föremålet till förvaring, får tillträde inte vägras.

7 §

Påträffas vid säkerhetskontroll något sådant föremål som avses i 5 § och tas det inte i beslag enligt bestämmelserna i rättegångsbalken, skall den hos vilken föremålet påträffas uppmanas att lämna det ifrån sig för förvaring. Är innehavaren till ett påträffat föremål okänd, får det omhändertas.

Den som inte efterkommer uppmaningen får avlägsnas från *domstolslokalen*, om *ej* annat följer av tredje stycket.

Om någon *annan än en åhörare* inte *efterkommer* en uppmaning som avses i första stycket, skall

Den som inte efterkommer uppmaningen får avlägsnas från *domstolens lokaler*, om *inte* annat följer av tredje stycket.

Om någon *som är kallad till en förhandling vid domstolen* inte *följer* en uppmaning som avses i

detta omedelbart anmälas till domstolen. *Domstolen* skall då avgöra om den som har vägrat att lämna föremålet ifrån sig skall få tillträde utan att lämna det ifrån sig. Får den som vägrat att lämna ifrån sig föremålet hämtas till domstolen, om *han* uteblir, får *domstolen förordna* att föremålet trots *hans* vägran skall omhändertas för förvaring.

första stycket, skall detta omedelbart anmälas till domstolen. *Den som beslutar om kontrollen enligt 2 §*, skall då avgöra om den som har vägrat att lämna föremålet ifrån sig skall få tillträde utan att lämna det ifrån sig. Får den som vägrat att lämna ifrån sig föremålet hämtas till domstolen, om *han eller hon* uteblir, får *den som beslutar om kontrollen förordna* att föremålet trots *personens* vägran skall omhändertas för förvaring.

Vid prövning enligt tredje stycket skall, såvitt avser allmän säkerhetskontroll, om möjligt rätten vid den förhandling till vilken personen har kallats eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, den som skall vara rättens ordförande vid förhandlingen, höras.

Särskilda bestämmelser om förvaring av föremål

8 §

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar rättssalen eller lokaler som hör till denna.

Föremål som har lämnats till förvaring eller omhändertagits enligt denna lag skall förvaras på betryggande sätt. Om det begärs, skall bevis om att ett föremål har lämnats till förvaring eller omhändertagits utfärdas. Föremålet skall återlämnas till den som har lämnat det till förvaring eller från vilken det omhändertagits när denne lämnar *domstolens lokaler eller, vid särskild säkerhetskontroll, rättssalen eller lokaler* som hör till denna.

Särskilda bestämmelser om kroppsvisitation

9 §

Kroppsvisitation som är av mera väsentlig omfattning skall verkställas i enskilt rum och om

Kroppsvisitation som är av mera väsentlig omfattning skall verkställas i enskilt rum och om

möjligt i vittnes närvaro. Kropps-
visitation *av kvinna* får verkställas
eller bevittnas endast *av kvinna*,
om undersökningen inte sker
genom *elektrisk* metalldetektor.

möjligt i vittnes närvaro. Kropps-
visitation får verkställas eller
bevittnas endast av *person, som är
av samma kön som den som
visiteras*, om undersökningen inte
sker genom metalldetektor *eller
liknande anordning*.

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 9 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap. **9 §⁴**

Det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de föreskrifter som behövs. Han får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt. Han får också begränsa antalet åhörare i rättssalen för att undvika trängsel. Rätten får förbjuda att annan tar upp förhör på fonetisk väg, om det kan antas att upptagningen så besvärar den som hörs att det blir till men för utredningen. Fotografi får inte tas i rättssalen.

Om någon som har utvisats tränger sig in i rättssalen eller om någon i övrigt inte lyder en tillsägelse som har meddelats för att upprätthålla ordningen får rätten förordna att han omedelbart skall tas i häkte och kvarhållas där så länge sammanträdet varar, dock inte längre än tre dagar.

Om säkerhetskontroll *vid domstolsförhandlingar* finns särskilda föreskrifter. Om säkerhetskontroll *i domstol* finns särskilda föreskrifter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

⁴ Senaste lydelse 1981:1065.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §⁵

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet och ordning vid domstol äger motsvarande tillämpning vid nämnd. Expert som avses i 5 § andra stycket denna lag får närvara vid hyresnämndens överläggning till beslut.

Bestämmelserna i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar får tillämpas vid nämnd.	Bestämmelserna i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol får tillämpas vid nämnd.
--	--

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

⁵ Senaste lydelse 1981:1066.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 17 § i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §⁶

Vid nämndens sammanträden och vid besiktning föres protokoll.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstol och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll *vid domstolsförhandlingar* gäller i tillämpliga delar.

Bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken om offentlighet vid domstol och i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll *i domstol* gäller i tillämpliga delar.

Nämnden är berättigad att för sina sammanträden förfoga över behövliga lokaler i domstolsbyggnad eller annan allmän byggnad, som ej är för tillfället upptagen för sitt huvudsakliga ändamål eller utgöres av gudstjänstlokal. Uppkommer särskilda kostnader skall de ersättas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

⁶ Senaste lydelse 1981:1067.

5 Förslag till lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter

Prop. 2000/01:32
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1980:578) om ordningsvakter skall införas en ny paragraf, 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §

Ordningsvakt får, utöver vad som anges i 1–3 §§, förordnas att tjänstgöra vid säkerhetskontroll i domstolar, enligt vad som anges i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2000-11-27

Närvarande: f.d. justitierådet Lars Å. Beckman, regeringsrådet Susanne Billum, justitierådet Göran Regner.

Enligt en lagrådsremiss den 16 november 2000 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
4. lag om ändring i lagen (1976:839) om Statens va-nämnd,
5. lag om ändring i lagen (1980:578) om ordningsvakter.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Johan Sangborn.

Förslagen föranleder följande yttrande av *Lagrådet*:

Förslaget till lag om ändring i lagen om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar

Genom remissförslaget införs vid sidan av särskild säkerhetskontroll en ny form av säkerhetskontroll, allmän säkerhetskontroll. Förslaget innebär att lagens rubrik ändras till ”lag om säkerhetskontroll i domstol” samt att med ett undantag nya bestämmelser införs i samtliga paragrafer i lagen. Efter ändringarna innehåller i stort sett varje paragraf regler som avser båda formerna av säkerhetskontroll. Den valda lagstiftningstekniken har fört med sig att bestämmelserna blivit svåröverskådliga. Enligt Lagrådets mening hade det varit en fördel om bestämmelserna i stället hade samlats i en helt ny lag. I en sådan hade först kunnat tas in bestämmelser som rör allmän säkerhetskontroll, därefter bestämmelser om särskild säkerhetskontroll varefter lagen hade kunnat avslutas med paragrafer innehållande gemensamma bestämmelser för de båda formerna av säkerhetskontroll. Förståelsen av de nya reglerna hade också kunnat underlättas genom att byta ut benämningen ”särskild säkerhetskontroll” mot exempelvis ”skärpt säkerhetskontroll”. I det läge som lagstiftningsärendet nu befinner sig vill Lagrådet dock inte motsätta sig att lagförslaget genomförs.

I syfte att underlätta läsningen av lagen har i remissförslaget införts ett antal underrubriker. Nackdelen med denna metod är att det ofta är svårt att finna rubriker som på ett adekvat sätt avspeglar paragrafens eller paragrafernas innehåll. I det nu föreliggande förslaget bör enligt Lagrådets mening rubriken före 1 § ”Allmänna bestämmelser” bytas ut mot ”Allmän säkerhetskontroll och särskild säkerhetskontroll”. Vidare anser Lagrådet att rubriken före 4 § bör utgå.

I paragrafen regleras vissa generella undantag från säkerhetskontroll, dvs. vilka kategorier av personer som inte skall underkastas sådan kontroll. Den hittillsvarande regeln, som avser undantag vid särskild säkerhetskontroll, återfinns i paragrafens andra stycke, medan en ny regel om undantagen vid allmän säkerhetskontroll har placerats i ett första stycke. De generella undantagen vid allmän säkerhetskontroll har utformats på likartat sätt som den hittillsvarande regeln och avser enligt förslaget domstolens anställda eller nämndemän och andra som på grund av utövning av allmän tjänst infinner sig i domstolens lokaler samt advokater. Även om domstolen ges viss möjlighet att undanta ytterligare personer från allmän säkerhetskontroll ifrågasätter Lagrådet om inte de angivna kategorierna i detta fall är alltför begränsade. Det kan sålunda förefalla rimligt att den som på grund av myndighets förordnande skall fullgöra en uppgift i domstolen är generellt undantagen från säkerhetskontroll, även om han eller hon inte är i allmän tjänst. Det kan t.ex. gälla pensionerade domare som fullgör vissa dömande uppgifter. Även beträffande t.ex. offentliga försvarare och offentliga biträden som inte är advokater kan frågan ställas om inte den föreslagna undantagsregeln är alltför begränsad. Lagrådet, som erinrar om att domstolen också föreslås få en befogenhet att besluta att personer som annars skulle vara undantagna från kontroll skall omfattas av kontrollen, anser därför att det bör övervägas att utvidga det angivna generella undantaget, t.ex. på så sätt att orden ”eller offentligt uppdrag” infogas efter ”allmän tjänst”.

4 §

I paragrafens första stycke regleras vem som skall utföra allmän respektive särskild säkerhetskontroll. Enligt förslaget skall säkerhetskontroll utföras av polisman eller, vid allmän säkerhetskontroll och efter polismyndighetens förordnande, av ordningsvakt under ledning av polisman. Polismyndigheten får enligt förslaget också förordna att särskild säkerhetskontroll skall utföras med biträde av ordningsvakt. Enligt Lagrådets mening är skillnaden mellan att ordningsvakt utför kontroll under ledning av polisman och att kontroll utförs med biträde av ordningsvakt inte klar. Vid lagrådsföredragningen har upplysts att avsikten är att vid allmän säkerhetskontroll polismanen inte behöver vara fysiskt närvarande i domstolen men är beredd att rycka in vid behov, medan vid särskild säkerhetskontroll kontrollen skall utföras av polisman som dock kan biträdas av ordningsvakter. Lagrådet föreslår mot denna bakgrund att paragrafen omformuleras på det sätt som anges nedan. Det föreslagna andra stycket om domstolens skyldighet att anlita de ordningsvakter som skall utföra eller medverka till säkerhetskontroll framstår som en självklarhet och bör utgå ur lagtexten.

”Säkerhetskontroll genomförs, efter närmare anvisningar av polismyndigheten, av polisman. Vid allmän säkerhetskontroll får dock polismyndigheten besluta att kontrollen skall genomföras av ordningsvakt under ledning av polisman. Vid särskild säkerhetskontroll får polismyndigheten besluta att polisman som genomför kontrollen skall biträdas av ordningsvakt.”

5 §

I det föreslagna nya fjärde stycket i paragrafen anges att identitetskontroll endast får äga rum för att kunna fastställa om en person skall undantas från säkerhetskontroll. Författningskommentaren ger vid handen att denna regel endast tar sikte på det fallet att någon åberopar undantag från kontroll. Att detta också varit avsikten har bekräftats vid lagrådsföredragningen. Den föreslagna lagtexten synes dock inte hindra att identitetskontroll genomförs mera allmänt för att klarlägga vilka personer som skall undantas från kontroll. Lagrådet anser därför att stycket bör omformuleras så att den avsedda begränsningen klart framgår. Det kan t.ex. formuleras enligt följande.

”Identitetskontroll får genomföras endast för att fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, skall undantas från kontrollen.”

6 §

I paragrafen finns regler om vad som skall ske, om någon vägrar att underkasta sig säkerhetskontroll. Bl.a. gäller att, om någon är kallad till en domstolsförhandling och vägrar att undergå kontroll, detta skall anmälas till domstolen. Den som är behörig att besluta om kontroll (dvs. i fråga om allmän säkerhetskontroll domstolens chef eller någon denne bemyndigat och i fråga om särskild säkerhetskontroll rätten eller rättens ordförande) skall då avgöra om vederbörande skall undantas från kontrollen eller trots vägran skall undergå denna. Vid allmän säkerhetskontroll skall om möjligt rätten alternativt rättens ordförande höras. Denna reglering innebär att en part i ett mål eller ärende inte har någon ovillkorlig rätt att närvara vid en förhandling i målet eller ärendet. I remissen diskuteras inte hur regleringen skall ses i förhållande till artikel 6 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som ju gäller som svensk lag. En domstol som skall göra en prövning enligt 6 § bör beakta artikeln vid denna prövning. Normalt får emellertid en vägran att underkasta sig säkerhetskontroll med åtföljande frånvaro från en förhandling anses innebära att parten själv valt att inte närvara, något som medför att något problem inte uppkommer i förhållande till konventionen (jfr Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 170).

7 §

I paragrafens första stycke, som inte föreslås ändrat, föreskrivs att om det vid säkerhetskontroll påträffas något sådant föremål som avses i 5 § skall med visst undantag den hos vilken föremålet påträffas uppmanas att lämna det ifrån sig för förvaring. Uppenbarligen avses därmed endast sådana farliga föremål som anges i första meningen i 5 §. Lagrådet föreslår därför att hänvisningen till 5 § ändras till ”5 § första stycket första meningen”.

Förslaget till lag om ändring i lagen om ordningsvakter

Prop. 2000/01:32

Bilaga 4

I remissen föreslås införande av en ny 3 a §, enligt vilken ordningsvakt, utöver vad som anges i 1–3 §§, får förordnas att tjänstgöra vid säkerhetskontroll i domstolar enligt vad som anges i lagen om säkerhetskontroll i domstol. Den nuvarande 3 § i lagen innehåller emellertid en generellt avfattad bestämmelse, enligt vilken ordningsvakter får förordnas även i annat fall än som avses i 2 §, om det finns ett särskilt behov och det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Enligt Lagrådets mening är det med hänsyn till avfattningen av 3 § lämpligare att placera den nya paragrafen med dess specificerade uppgifter som en 2 a §. Den infogade satsen ”utöver vad som anges i 1–3 §§” bör samtidigt utgå. Den ändrade placeringen föranleder en följdändring i 3 §, som bör hänvisa till 2 och 2 a §§.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 december 2000.

Närvarande: statsrådet Thalén, ordförande, och statsråden Winberg, Ulvskog, Sahlin, von Sydow, Klingvall, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Rosengren, Larsson, Wärnersson, Lejon, Lövdén, Ringholm, Bodström

Föredragande: statsrådet Bodström

Regeringen beslutar proposition Säkerhetskontroll i domstol.